

simone de beauvoir

sade'i
yakmalı mı?

SIMONE DE BEAUVOIR

Sade'ı Yakmalı mı?

ÇEVİREN: CEMAL SÜREYA

Yapı Kredi Yayınları

DENEME

BEYAZIT DEVLET

YKY Edebiyat-231

ISBN 975-363-769-1

Sade'ı Yakmalı mı? / Simone de Beauvoir

Özgün adı: Faut-U brûler Sade?

Çeviren: Cemal Süreya

1. baskı: Fahir Onger Yayınları, İstanbul, 1966 YKY'de

1. baskı: 2000 adet, İstanbul, Kasım 1997

Yayına Hazırlayan: Birhan Keskin

Kapak Tasarım: Pınar Kazma Çınar

Ofset Hazırlık: Arzu Çakan

Yayın Koordinatörü: Aslıhan Dinç

Baskı: Şefik Matbaası

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 1997

Türkçe çevirinin tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. İstiklal Caddesi, No: 285 Beyoğlu
80050 İstanbul Telefon: (0 212) 293 08 24 Faks: (0 212) 293 07 23

Simone de Beauvoir (1908-1986 Paris), Varoluşçuluk temalarına edebi bir uyarlama getiren filozof ve yazarlar grubunun üyesi. Roman ve denemeleri ile tanındı. Sorbonne'da felsefe eğitimi aldı. Adı genellikle J.P. Sartre ile birlikte anıldı.

Le Deuxieme Sexe (İkinci Cins, 1948) adlı kitabı feminist edebiyatın klasikleri arasına girdi. L'Invitée (Konuk Kız, 1943), Le Sang des autres (Başkalarının Kanı, 1944), Les Mandarins (Mandarinler, 1954), Pyrrhus et Cineas (Pyrrhus ve Cineas, 1944), Pour une morale de l'ambiguë (Belirsizlik Ahlakı Üzerine, 1947), La Vieillesse (Yaşlılık, 1970), La Longue Marche (Uzun yürüyüş, 1957) kitaplarıyla hem roman hem de bir denemeci olarak ün kazandı.

Bir Fransız aydın kuşağının entelektüel yaşamının tarihçesini veren anılarını Memoires d'une jeune fille rangee (1958: Bir Genç Kızın Anıları), La Force de l'âge (1960: Yaşlılık), Laforce des choses (1963: Kadınlığının Hikâyesi), Une Morte tres douce (1964: Sessiz Bir Ölüm) ve Tout comptefait (1972: Hesap Tamam) adlı yapıtlarında topladı. Sartre'ın ölümünden sonra, onunla yaptığı konuşmaları La Cerememle des adi-eux (1981: Veda Töreni) kitabında yayımladı.

Cemal Süreya (Cemalettin Seber) 1931'de Erzincan'da doğdu. 1954'te Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Bölümü'nü bitirdi. Maliye Bakanlığı'nda müfettiş yardımcılığı ve müfettişlik görevlerinde bulundu; 1965'te ayrıldığı müfettişlik görevine 1971'de yeniden döndü; 1982'de müşavir maliye müfettişliğinden emekli oldu.

Müfettişlikten ayrıldığı yıl, 1961'de yalnızca dört sayı çıkardığı Papirüs dergisini yeniden kurdu: 1966-1970 arası 47, 1980-1981 arasıysa 2 sayı daha çıkardı.

"İkinci Yeni" hareketinin önde gelen şair ve kuramcılarından sayılan Süreya'nın ilk şiiri, Ocak 1953'te Mülkiye dergisinde yayımlanmıştı. 9 Ocak 1990'da İstanbul'da ölümünden sonra adına bir şiir ödülü kondu.

Cemal Süreya'nın tüm eserleri (şiir, düzyazı, deneme, çeviri) YKY tarafından yayımlanmaktadır.

*"SADE günümüzde türlü görünümde altında dönen temel soruna eğilmemizi istiyor bizim:
İnsanın insanla ilişkilerine eğilmemizi. ..."*

SIMONE DE BEAUVOİR

Kızgın, karşı konmaz, öfkeyle dolu, her şeyde aşırı, töreler konusunda görülmedik bir hayallemeye sapsışı taşıyan, bağınazlığa dek tanrısız... bir iki lafla ben böyleyim işte. Ya olduğum gibi alın ya da bir kez daha vurup öldürün beni. Çünkü değişmeyeceğim.

Onu öldürmeyi seçtiler, önce hücrelerdeki sıkıntının ufacık ateşiyle, sonra lekelemekle, adını silmekle. Böylesi bir ölümü kendisi de istemişti zaten: Mezarımı örter örtmez üstüne ağaçlar dikilsin... mezarımın izleri kalmasın yeryüzünde. İnsanların belleğinde hiçbir anım kalmadı diye övünç duyayım... Son isteklerinden yalnız buna uyuldu. Hem de nasıl bir titizlikle: Sade'in anısı budala öykülerle değiştirildi,^[1] adı sadizm, sadik gibi ağır kelimelerle karıştırıldı; günlükleri yok edildi; müsveddeleri yakıldı -on ciltlik Journees de Florabelle kendi öz oğlunun gammazlamasıyla ortadan kaldırılmıştır- kitapları yasaklandı. Gerçi XIX. yüzyılın sonlarına doğru Swinburne ve bazı meraklı yazarlar ilgilendiler onunla, ama Fransız edebiyatında bir yer alması için Apollinaire'i beklemek gerek. Bugün yine de bu yeri herkesin gözünde kazanmış sayılmaz. "XVIII. Yüzyılda Fikirler", hatta "XVIII. Yüzyılda Duyarlık" konulu kalabalık ve titiz yapıtların sayfalarını çevirsek, adına bir kez bile rastlamayacağız.

Sade'ı tutan yazarların onda bir peygamber dehasını selamlamaları kuşkusuz biraz da bu kepazece sessizliğe karşı olmuştur. Bu kez Sade, bir Nietzsche, bir Stirner, bir Freud gibi ya da sürrealizm gibi anılmaya başladı. Ancak bütün tapmalar gibi bu tapma da, "Tanrısal Marki" yi iyice tanrılaştırarak hayırlılık mı etti ona? Ne zaman Sade'ı anlamak istediyseniz tapınmaya itildik. Onu bir halk düşmanı ya da bir put gibi değil, bir adam, bir yazar olarak ele alan eleştirmenler sayılıdır. Sade'in yeniden yeryüzüne, aramıza inişi de onlarıdır. Ama gerçek yeri nedir? İlgimizi çekmesi nereden geliyor? Hayranları da saklayamazlar ki, yapıtının büyük bölümü okunaksızdır; felsefe yönünden tutarsızlığını örtmek için bayağılığa sığınma geleneğindedir. Rezaletlerine gelince, hayranlığı çeken bir özgünlüğü yok bunların. Sade'in bu konuda yeni bir şey yarattığı yok; psikiatri kitaplarında en aşağı onunkiler kadar garip örneklere bol bol rastlanıyor. Aslında Sade'in dikkatimizi çekişi ne sadece yazarlığında ne de sadece cinsel sapık oluşunda. Bu ikisi arasında kurduğu, yaşattığı bağlantılar Sade'ı Sade yapan. Sade'in sapıklıkları, birer doğa verisi olarak bu sapıklıklara uyacağı yerde, onları savunmak için geniş bir sistem kurmasıyla değer kazanmaktadır; öte yandan tekerlemeleri, kalıplaşmış lafları, beceriksizlikleri arasında, aslında anlatılmaz özellikte bir deneyi bize iletmeye giriştiğini görür görmez yapıtlarıyla aramızda hemeninden bir bağlantı kuruluvermektedir. Sade psiko-fizyo-lojik kaderini töresel bir seçmeye dönüştürmek istemiş, toplumdaki kopuşunu yüklenen bu edimiyle de bir örnek vermeye, bir çağrıda bulunmaya kalkmıştır; serüveninin geniş bir insani anlama bürünmesi işte bu noktadadır. Kendi bireyimizi yadsımadan bütün isteklerimizi yerine getirebilir miyiz? Ya da yalnız farklılıklarımızdan vazgeçerek mi topluma bitişiyoruz? Bu sorun, hepimizin sorunudur. Sade'da farklar bir yandan rezalete kadar uzanıyor; öte yandan edebi çalışmasının genişliği toplumca kabul edilmeyi nasıl bir tutkuyla istediğini gösteriyor. Hiçbir bireyin kendini aldatmadan savuşturamayacağı bu çatışmalara onda en aşırı biçimde rastlıyoruz. Sade'in paradoksu da, bir bakıma zaferi de bu noktada işte; kendi tikel konumuna inatla yapışmak için, insanı tümel dramı içinde tanımlamayı deniyor.

Sade'in gelişimini anlamak, özgürlük yönünden serüvenini değerlendirmek, başarısını ve başarısızlığını ölçmek için durumunun verilerini tam bilmemiz faydalı olurdu. Ne yazık ki bütün çabalara karşın, kişiliği de, hayat serüveni de yer yer karanlıkta kalıyor bugün. Gerçek bir portresini bilmiyoruz. Çağdaşlarından bize ulaşan betimlemeler de çok zayıf. Marsilya davasının tutanaklarına göre otuz iki yaşında, güzel ve dolgun bir yüzü olan, orta boylu, gri fraklı, ipek pantolonlu, şapkasında bir tüy, belinde bir kılıç taşıyan bir adam. 7 Mayıs 1793 günü bir konut belgesinde de elli

üç yaşındaki hali gösterilmiş: "Boy beş ayak iki parmak, saçlar hemen hemen ak, yüz yuvarlak, alın açık, gözler mavi, burun orta, çene yuvarlak."

Mart 1794'deki biçim az daha değişik: "Boy beş ayak iki parmaktan az fazla, burun orta, ağız küçük, çene yuvarlak, saçlar sarı gri, yüz oval, alın açık ve dik, gözler mavi." Birkaç yıl önce kendinin de Bastille'de yazdığı gibi demek o sıralar "güzel yüzünü" kaybetmiş: Hareketsizlik yüzünden öyle etlendim, öyle ağırlaştım ki güçlüğüle kımlıdayabiliyorum. Bu aşırı semizlik

1807'de Sainte Pelagie'de Sade'la karşılaşan Charles Nodier'e çok dokunmuş. Şöyle yazıyor: "Hareketlerinin bütünündeki inceliğin kalıntılarını göstermeye iyice engel olan aşırı bir şişmanlıktı bu. Yine de yorgun gözlerinde ne olduğunu anlamadığım parlak ve ateşli bir şey zaman zaman canlandırıyor onu. Sönmüş bir yıldızın üstünde titreşen bir kıvılcım gibi." Elimizdeki bu belgeler de Sade'ın değişik yüzünü ortaya çıkarmıyor. Nodier'in yaptığı tanımlamanın Oscar Wilde'ın yaşlılık günlerini akla getirdiği ileri sürülmüştür;

Montesquieu'ye, Maurice Sachs'a benzediği, hatta kendi kişilerinden Charlus'ü anımsattığı düşünülebilir.^[2] Ama yine de dayanıksız bir kanıt bu. Asıl üzülmeyecek şey çocukluğu üstüne iyi bir bilgimiz olmamasıdır. Valcour hikâyesini bir otobiyografi taslağı olarak ele alırsak Sade'ın duygulanmaya da zorlanmaya da erken yaşlarda başladığını görürüz. Kendi yaşıtı olan, Bourbon'lardan, Louis Joseph'in yanında yetişmiş. Küçük prensin bencil kibrine karşı kendini öfkeyle ve sert kavgalarla savunduğu için saraydan uzaklaştırıldığı sanılıyor. Daha sonra karanlık Saumon şatosunda ve çürümüş Ebreuil manastırında geçirdiği günler düş gücünü etkilemiştir kuşkusuz. Ancak ne kısa sürmüş öğrenim yıllarına, ne ordudaki hayatına, ne de sosyete de eğlence yerlerinde geçirdiği günlere ilişkin önemli bir şev biliyoruz. Klossowski'nin yaptığı gibi yapıtlarından hayatına ilişkin sonuçlar çıkarmaya kalkılabilir belki. Klossowski, Sade'ın annesine duyduğu kinde yapıtlarının da hayatının da temelini buluyor. Yalnız bu varsayımın yine de Sade'ın kendi yazılarında anneye verdiği rolden çıkarıldığını unutmamalıdır; yani Klossowski gerçek yaşamın köklerine ineceği yerde Sade'ın düş dünyasını belli bir açıdan açıklamakla yetinmiştir. Aslında, a priori, genel şemalara göre Sade'ın annesi ve babasıyla bağıntılarına önem veriyoruz ya, tek tek ayrıntılara inildiğinde bunlar o kadar işimize yaramayabiliyor. Çünkü Sade'ı çözmeye kalktığımız anda, o daha önce oluşmuş bulunuyor ve onun nasıl o haline geldiğini bilmiyoruz. Böylesi bir bilgisizlik onun eğilimlerini, kendinden davranışlarını saptamaya engel oluyor; ruh hallerinin doğası da, cinselliğinin garip çizgileri de bize gözlemlenmekten başka bir şey yapamayacağımız verilermiş gibi geliyor. Acınmaya değer bu eksiklik de gösteriyor ki, Sade'la tam bir özdenlik kuramayacağız; her açıklama, ardında yalnız Sade'ın çocukluk öyküsünün anlatabileceği bir tortu, bir bulanıklık bırakacak. Yine de kavrayışımızı sınırlayan bu güçlükler cesaretimizi kırmamalıdır. Ne dedik yukarda, Sade ilkel seçmelerinin sonuçlarına edilgin bir şekilde boyun eğmekle kalmamıştır; onda asıl ilginç bulduğumuz yön, sapıklıklarından çok, onları yüklenme tarzıdır. Cinselliğinden bir ahlak çıkarmış, bunu edebi bir yapıtla sunmuştur; Sade gerçek özgürlüğünü ergenlik çağının düşünceye bitişik bu davranışıyla kazanıyor. Zevklerinin bağlandığı nedenler karanlıkta kalıyor gerçi, ama bu zevklerden nasıl ilkeler çıkardığını, o ilkeleri niçin bağınazlığa kadar götürdüğünü yakalayabiliyoruz.

Dıştan bakılınca, Sade yirmi üç yaşındayken çağının bütün aile çocukları gibidir; eğitim görmüştür; tiyatroyu, sanatı, okumayı sever; har vurup harman savurmaya alışmıştır; Beauvoisin adlı bir metres tutmuştur; randevuevlerine dadanmıştır; ailesinin isteği uyarınca azıcık soylu ama iyice zengin bir kızla, Renee-Pelagie de Montreuil'le coşkuz bir evlenme yapmıştır. Bütün hayatı boyunca yankılanıp, tekrarlanıp duracak dram işte bu evlenme ile başlıyor. Mayıs'ta evlenmişti. Ekim ayında ise hazirandan beri dadandığı bir evde birilerine karşı bulunduğu aşırı hareketlerinden dolayı

tutulandı. Tutuklanışının nedeni, Sade'a cezaevi müdürüne şaşkın mektuplar yazdıracak, gizli tutulması için yalvartacak, açıklanırsa yıkılacağını söyletecek kadar ciddi idi. Bu olay, Sade'in erotizminin daha o sıralarda kaygı verici bir kimlik taşıdığını göstermektedir. Bir yıl sonraki başka bir olay bu varsayımı doğruluyor; Müfettiş Marais randevuevi patronlarına kızlarını Marki'ye artık kiralamamalarını bildirdi. Sade, ergenlik yaşının sınırında toplumsal varlığı ile bireysel hazları arasında bir uzlaşma olamayacağını anlamak zorunda kalmıştı.

Genç Sade'da başkaldırıcı bir davranış yoktur. Hatta ne de devrimci bir düşünüş. Toplumu olduğu gibi kabul eder; yirmi üç yaşında babasına uyararak sevmediği bir kızla evlenmiştir;^[3] babadan kalan durumun dışında kendine hiçbir kader düşünmez; belli bir çizgide koca olacaktır; sonra baba, marki, yüzbaşı, şato sahibi, general olacaktır; karısının servetiyle olsun, kendi soyluluğuyla olsun, sağlanmış ayrıcalıklardan vazgeçmeyi bir an bile aklından geçirmez. Yine de onlardan artık pek memnun değildir; gerçi toplum ona uğraşlar, görevler, ünler sunmaktadır, ama ilgilendiği, istediği, özlediği şeylerden uzaktadır; bütün hareketlerine geleneklerin ve koşulların hâkim olduğu sıradan biri gibi yaşamayı istememekte, aynı zamanda diri bir birey olmaya can atmaktadır. Bunuysa yapacak tek bir yer vardır. Neresi? Herhalde iyilikler taslayan bir karının bağınazca beklediği evlilik yatağı değil de, Sade'in düşlerini serip serpeleme hakkını satın aldığı başka bir ev. O çağın genç aristokratlarının çoğunda görülen özelliklerdir Sade'in özellikleri de. Hepsisi de kısa bir süre önce somut bir iktidarı ellerinde tutup da artık dünyada gerçek hiçbir şeye sahip olmayan gerici bir sınıfın çocuklarıdır. Özlemini çektiği koşulları yatak odalarında simgelerle canlandırmaya çalışan bir kuşak; feodal zorba olmanın, tek olmanın, hükümdarlığın özlemini. Bunlar arasında Charo: lais dükünün şölenleri kanlılığı ile ünlenmişti. Sade'in can attığı da bu hâkim olma simgesidir. Ne mi istenir sevişirken? Çevrede herkes bir sizinle uğraşsın, bir sizi düşünsün, bir size çalışsın... Bir kadınla yatarken zorba olmayı istemeyen kimse erkek değildir... Egemenliğin sarhoşluğu hemeninden zalimliğe bitişir, çünkü zevk düşkünü kişi işini gören nesnenin canını yakarak, gücünü uygulayan sinirli bir bireyin tadacağı bütün tadları sınar; egemenliği vardır, tirandır.

Aslında, uygun bir bedel karşılığında bazı kızları kamçulamak belki ufak bir sömürme örneği oluyor; ne var ki Sade'in neler pahasına girdiği bu olaylar bir sorun haline gelmiştir. Bir de şurası ilginç: "küçük evinin" duvarları dışında hiçbir güç gösterisinde bulunmamakta; hiçbir girişim esprisi taşımamakta, hiçbir tutkuya kapılanmamaktadır; hatta, sanırım, o evin duvarları dışında gevşegin, ödleğin tekidir de. Kuşkusuz, yapıtlarında yarattığı kişilere toplumca kusur kabul edilen çizgileri yüklerken bir yöntemin zorunlarını yerine getirmektedir; yine de kişilerinden Blanguis'in portresini çizerken niye acaba onca sevecen davranmıştır? Blanguis'de kendini yankılandırmış da ondan mı diyeceğiz? Şu kelimeler doğrudan doğruya bir içini döküş anlamını taşımıyor mu? Yürekli bir çocuk korkutmuştu bu devi... çekingen, korkak bir hale gelmişti. Savaşmak düşüncesinden daha tehlikeli bir şey vardı: Güçlerin eşitliği. Dünyanın bir ucuna bunun için kaçıyordu. Sade'in kimi zaman hafiflikle kimi zaman cömertlikle garip ve aşırı saldırganlıklara yetkin olması, kendi benzerleri karşısında, daha genel bir deyimle yeryüzü gerçeği önünde çekingen, korkak olduğu varsayımını örselemiyor. Ruhsal dayanıklılığı da taşıdığı değil, taşımayı çok istediği bir şeyden ileri geliyor: Felaket karşısında öfkeleniyor, coşuyor, sapıtıyor. Sık sık başına gelen parasızlık korkusu daha yaygın bir korku yaratıyor onda; kendisini iğreti, uygunsuz gördüğünden her şeye, herkese olan güvenini yitiriyor. Şöyle biri: Düzensiz yaşayan, borç yığın, yersiz öfkelenen, bir yerden kaçan ya da bir yere zamansız giden, bütün tuzaklara düşen... Gerçek hiçbir değer sunmayan, yalnız fazla istemeyi öğrendiği bu korkutucu ve sıkıcı dünya onu ilgilendirmemektedir; bu yüzden gerçeği başka yerde aramaya koşacaktır. Zevklenme tutkusunun öbür tutkulara hemeninden bağlandığını, anlara bitiştiğini

yazarken kendi deneyinin bir betimini yapıyor bize; varlığının yalnız erotizmde bütünlendiğini gördüğünden her şeyini ona bağlamıştır; erotizme onca ateşli, onca gözünü budaktan sakınmazı, onca inatçı bir şekilde abanması olağan olaylardan çok kendi anlattığı öykülere önem vermesindedir: Düşsel olanı seçmiştir.

Kuşkusuz Sade ilkin, sır sızdırmaz bir duvarın ciddi evrenden ayırır görüldüğü büyülu cennetlerinde güven içinde görmüştü kendini. Belki de hiçbir rezaleti ortaya çıkmasaydı, o, azıcık özellik kazanmış zevklerini karşılayan kötü evlerce tanınan sıradan bir zevk düşkünü olarak kalacaktı; o çağda en çirkin şölenlere rahatça katılan bir sürü sefih vardı. Ama ben Sade olayında rezaletin bir kader olduğunu varsıyorum; Mr. Hyde ve Doktor Jekyll olaylarına tıpatıp uyan "cinsel sapıkların" davranışları az çok bellidir; onlar bilinen kişiliklerini hiçe alarak, ilkin ayıp konusu edimleri sağlamaya çalışırlar; ancak kendilerini düşünürlerken yeterince düş genişliğine sahipseler utancın erdeme karıştığı bir şaşkınlıkla yavaş yavaş maskelerini çıkarırlar; sözgelimi çevirdiği dolaplara karşın, hatta bu dolaplar dolayısıyla Charlus böyledir. Sade'a gelelim, Sade'ın boş bulunuşunda meydan okumanın payı nedir? Bunu kestirmek pek kolay değil. Elbet aile hayatından ve özel zevklerinden köklü bir şekilde kopuşunu belirtmek istemiştir; ve elbet, artık gizliliği kalmayacak bir uç noktaya kadar iterek gizlinin zaferini kazanmayı da denemiştir. Onun şaşırtıcı davranışı, kırılana kadar bir vazoya vurmaya sürdüren bir çocuğunki andırmaktadır. Tehlikeyle oynarken kendim daha hâkim planda sanıyordu. Ama toplum gözlüyordu onu, toplum her türlü bölünmeyi yadsıyordu; her birey kayıtsız şartsız kendisinin olsun istiyordu; Sade'ın gizini ele geçirmekte de gecikmedi; suç bağıyla kendine bağladı onu.

Sade'ın ilk tepkileri yakarmaya, alçakgönüllülüğe, utanca ekli şekildedir; aşağılanmış olmakla kendi kendini suçlayan karısını görmek için izin ister; bir günah çıkarıcı ister, içini döker ona; hiç de ikiye bölünmüş değildir bunları yaparken. O günden ertesi güne korkunç bir değişim olur sonra: O ana kadar sadece zevk kaynağı olan suçsuz, doğal haller, cezayı gerektiren edimlere dönüşmüş, hoş delikanlı tehlikeli bir adam haline gelmiştir. Sade'ın, çocukluğundan beri, -belki de annesiyle ilgilerinde- büyük pişmanlıkların çirkin yönlerini öğrendiğini sanıyorum. Ama 1763 rezaleti onu içler acısı bir şekilde yeniden uyandırdı. Sade da sezdi ki bundan böyle bütün ömrü boyunca bir suçlu olarak kalacak. Çünkü zevk şölenlerinden birgün vazgeçmeyi göz önünde bulundurduğundan, daha da değer veriyordu onlara. Buradan giderek, utancı meydan okuma ile yok edecektir. Şu da ilginç: Adamakıllı rezil edimlerinin ilki, tutuklanmasından hemen sonra olmuştur; Sade salıverilince metresi Beauvo-isin de onunla birlikte şatoya geliyor, bütün eyalet sosyetesinin önünde Madame Sade adıyla dans ediyor. Sade'ın papazı da sessiz bir şekilde suça ortak oluyor. Bu toplam, Sade'a her türlü gizli özgürlüğü tanıdı; erotizmini topluma sindirdiğinden konuşuluyordu. Oysa tersine, bundan böyle markinin toplumsal yaşaması erotik bir planda denenecekti.

O ki, birinden birine sırayla bağlanmak için iyi ile kötü kolayca ayırdedilemiyordu, öyleyse iyinin karşısında, hatta onun işleviyle, kötüyü yüklenmeliydi. Daha sonraki tavrının kökleri de oç alma duygusunun içinde büyüyecektir.

Sade bunu bize birçok yerde söylemiştir: Coşkuya elverişlilik konusunda güçlü ruhlar vardır; bunlar kimi zaman çok ileri de giderler. Onlarda kaygısızlık ya da kıyıcılık olarak gösterilen şey, aslında başkalarından daha canlı olan duyarlıklarının belirlenmiş bir biçimidir.^[4] Sade'ın kişilerinden Dolmance de^[5] kendi rezaletlerini insanların kötülüğüne bağlıyor. Şöyle diyor: Onların nankörlüğüdür yüreğimi kurutan, belki de sizler gibi uğruna doğduğum şu ölümcül erdemleri bende yıkan onların hayınlıklarıdır. Sonradan kuramlaşacak olan bu şeytansı ahlak,

Sade için her şeyden önce yaşanmış bir deneydir.

Sade, erdemin bütün yavanlığını ve sıkıntısını karısında gördü; bunu, yalnız etten kemikten bir varlığın oluşturabileceği bir tiksirmede eritti. Karısından öğrendiği bir şey daha var: Renee'nin somut, şehvetli, bireysel yüzünde iyinin teke tek savaşta yenilebileceğini anladı.

Karısı, Sade için bir düşman değil, yarattığı bütün evli kadın tipleri gibi bir seçme kurbanıydı: Suç ortağı olması istenen biri. Blamont'un karısıyla ilgileri, Sade'ın Markiz'le ilgilerinin tıpatıp aynıdır. Blamont karısını, ona karşı en kötü düzenleri kurduğu anlarda okşamayı sever; zevki cezalandırmak, belki egemenlik çizgileri taşıyan bir edim oluyor. Sade bunu psikanalistlerden yüz elli yıl önce anlamıştı. Yapıtlarında çok kez işkenceye geçmeden önce zevk saatleri sunulur kurbanlara. Ve âşık kılığına girmiş cellat, şehvetle kendinden geçmiş, saf sevgilisine bakarak, sevecenlikle kötülüğün iç içe geçmesine tanık olur, büyülenir. Zevkleri toplumsal bir göreve ustaca birleştirmek... Karısından üç çocuk yapmaya Sade'ı iten buydu elbet. Aslında bununla daha da büyük bir sonuç elde ediyordu; böylece erdem rezaletin yoldaşı, hatta kölesi oluyordu. Madame Sade katı bir şekilde kocasıyla birleşmek ister; çünkü Miolans'dan cesurca kaçmış, kendi kız kardeşinin Markiyle çevirdiği dolapları olsun, La Coste Şatosundaki âlemleri olsun hoş görmüştür. Hatta bunu kendi de suçlu olacak kerteye getirmiş, Nanon'un suçlamalarını yok etmek için gümüş çatal-bıçak takımlarını eşya denklerinin arasına saklamıştır. Ne var ki Sade'ın bunları anlamaya yanaşmadığını görüyoruz. "Minnet" fikri, onun en büyük öfkeyle yıkmaya çalıştığı şeylerdendir. Yine de her zorbanın, kayıtsız şartsız kendinin olana karşı taşıdığı karışık dostluk duygusunu karısına göstermekten geri kalmamıştır. Onun sayesinde sadece tadlarıyla birlikte koca, baba, bey-kişi rollerini yaşamakla kalmamış, aynı zamanda iyiliğin, candanlığın, bağlılığın, erdemin üstünde kötülüğün parlak egemenliğini kurmuş; ve evlilik kurumunu avucunun içine alarak, bütün karı-kocalık erdemlerini duygularının, geçici heveslerinin yedeğinde götürerek toplumla çok güzel bir şekilde alay etmiştir.

Karısı, Renee-Pelagie olarak Sade'ın en büyük başarısı ise, Madame Sade olarak da başarısızlığını özetlemektedir. Birincisi bireyin çarptıkça kırılacağı soyut ve evrensel adaleti temsil ediyor; ona karşı Sade katı bir şekilde karısıyla birleştirmek ister; çünkü erdemin gözü önünde davasını kazanacak olursa, yasa kendi gücünden çok şey yitirecektir. Yasaların en korkunç silahı Sade için ne cezaevi, ne de giyotin; en korkunç silahı yaralanabilir yüreklere işleyecek kindir, ağudur. Annesinin etkisi altında Renee şaşkına dönmüştür; genç kadın korkular içindedir; düşman toplum Sade'ın ocağına sızmakta, zevklerine, hatta kendisine el koymaktadır; Marki kınanmış, rezil edilmiş, hatta kendinden bile kuşkulandırılmıştır. İşte Madame Montreuil'in Sade'a karşı işlediği büyük suç burada görülüyor. Her suçlu ilkin bir sanıksa, Sade'dan ortaya bir canı çıkararak odur. Sade'ın, yapıtlarında onu gülünçleştirmekten, çamura bulamaktan, işkencelere konu yapmaktan bir türlü kendini alamamasının nedeni burada işte; onunla birlikte canına kıydığı şeyler yanlışlarıdır. Ola ki Klossowski'nin varsayımı doğrudur ve Sade kendi annesinden nefret etmiştir; cinselliğinin garip doğası böyle bir şeyi de esinletmiyor değil; ama kuşkunuz olmasın ki karısının annesi ona anneliği nefret uyandırıcı bir hale getirmeseydi, bu kin o kadar canlı olmayacaktı. İşin gerçeği, bu kadın damadının varlığında yeterince önemli, yeterince müthiş bir rol oynadığından, Sade'ın yapıtlarında yalnız ona saldırdığını varsayabiliriz. Yatak Odasında Felsefe'nin son sayfalarında kendi kızına insafsızca alay ettirdiği kadın odur.

Sonunda Sade kaynanasına ve yasalara yenilmişse, bu bozguna kendisinin de payı var. 1763 rezaletinde rastlantının ve kendi boş bulunuşunun payı ne olursa olsun, bundan hemen sonra tehlikenin ortasında zevklerine yeni coşkular araması çok ilginç bir noktadır; bu anlamda denebilir ki kıyıcılıklar aradı, ama aşağılanmalarla karşılaştı. Rose Keller dilencisini Arcueil'deki evinde

kendine çekmek için kutsal günlerden birini seçmesi ateşle oynamak değil midir? Kırbaçlanan, hırpalanan, alıkonan Rose Keller çırılçıplak sokağa kaçınca bir rezalet daha çıktı. Sade bunu kısa sürelerle iki kez tutuklanarak ödemiştir. Eyaletteki toprağında geçirdiği -bir iki kez kesikliğe uğramış- üç yıllık sürgünlüğü sırasında yola geldiğine tanık oluyoruz; Şato sahibi ve koca rollerini oynuyor; karısından iki çocuğu oluyor, Saumone halkının saygısını kazanıyor, bahçesiyle uğraşiyor, tiyatrosunda komediler oynatıyor. Bunlardan biri de kendi yazdığıydı. Ama ne ki girdiği bu kurucu hayattan da payını almaktan gecikmeyecektir. 1771'de borçları yüzünden deliğe tıkıldı. Sonra salındı. Ama ondaki erdem çabasını soğutmuştu bu. Bir süredir derin tadlar bulduğu baldızını baştan çıkardı. Rahibe, kızıoğlan-kız, üstelik karısının kardeşi; bunlar serüveni hepten mayhoşlaştıran niteliklerdi. Bununla birlikte başka eğlentiler aramak için Marsilya'ya da gidecektir. 1772'de "kanta-ridli bonbonlar' olayı" dolayısıyla toplumun beklenmedik ve korkunç cevabıyla karşılaştı; bereket versin baldızıyla birlikte İtalya'ya kaçabilmişti. İkisi, bir de uşağı Latour, "gıyaben" ölüm cezasına çarptırıldılar; Aix meydanında Sade'la baldızını temsil eden resimler, kuklalar yakıldı. Genç kadın Fransa'da bütün hayatını geçireceği bir manastıra sığındı, Sade ise Savoie'ya geçti. Tuttular, Miolans şatosuna kapadılar. Karısı kaçırtdı oradan Sade'ı. Ama artık izi sürülen bir adam olmuştu. Kimi zaman İtalya yollarını tepiyor, kimi zaman şatosuna kapanıyordu. Biliyordu: Artık düzgün bir hayat sürmesinin olanağı kalmamıştı. Bu arada zaman zaman senyörlük rolünü ciddiye almayı deniyor. Sözelimi kendi topraklarına bir komedi topluluğu geliyor; "Kodoş koca, yenilmiş ve sevinçli" (le Mari cocu, battu et content) adlı oyunu oynayacaklar; belki de oyunun adına kızdığından olacak, Sade, adamlarına buyurup "rezilce ve kilise özgürlüklerine" zararlı olduğu gerekçesiyle afişleri yırttırıyor; yine ötedenberi kızmakta olduğu Saint-Denis adlı birini "Konutsuzları ve serserileri toprağımdan çıkarmaya hakkım vardır" diyerek sınır dışı ediyor. Ancak böylesi otorite çıkışları onu eğlendirmeye yetmiyor; bu kez kitaplarında bol bol görülen düşleri gerçekleştirmeye kalkıyor: Markizin de ortaklığıyla La Coste şatosunda kendi heveslerine uygun bir saray kuruyor; birçok güzel uşağı, cahil ama hoş görünümlü bir kâtibi, istek kamçılıyıcı bir oda hizmetçisini ve ahçıyı, muhabbetçilerden sağlanmış iki küçük kızı bir araya getiriyor. Ne var ki La Coste Şatosu Cent vingt Journees kitabındaki kale gibi ulaşılmaz bir kale değildir; toplum hemeninden çevre kuşatıyor onu. Küçük kızlar sıvışıyorlar, oda hizmetçisi karnındaki çocuğun babasının Sade olduğunu ileri sürüyor, güzel atıcının babası Sade'a bir el ateş ediyor, ailesi güzel kâtibi almaya geliyor. Geride bir Renee-Pelagie kalıyor kocasının çizdiği tiplere bütün bütüne uyan; öbürleri kendilerine özgü varlıklarının çağrısıyla teker teker gidiyorlar; ve Sade, bu dünyayı kullanarak kendi tiyatrosuna daha gerçek bir şey kazandıramayacağını bir kez daha anlıyor. Toplum Sade'ın düşlerini reddetmekle yetinmiyor, kendisini de inkâr ediyor. Yine İtalya'ya kapağı atmıştır; ancak kızkardeşini baştan çıkardığı için onu bir türlü bağışlayamayan Madame de Montreuil yolunu gözetlemektedir; Sade Fransa'ya geçiyor; Paris'te dolanıyor; fırsatı kollayan karısı bu sırada 13 Şubat 1777'de onu Vincennes'de hapsedirmeyi başarıyor. Aix'e getiriliyor sonra; yargılanıyor. Sonra La Coste şatosuna sığınıyor. Bu kez de karısının vazgeçişli gözleri önünde bakıcısı Matmazel Rousset ile yeni bir aşkın taslağını çizmeye başlayacaktır. Bu da yetmeyecek, 1778'de yine kendini Vincennes'de bulacak, bir yaban hayvanı gibi on dokuz demir kapı ardına kapatılacaktır orda.

Şimdi çok daha başka bir serüven başlıyor: On iki yıllık tutsaklık sırasında -önce Vincennes'de, sonra Bastille'de- bir adam can çekişirken, bir yazar doğuyor. Adamın yıkılışı hemenindedir; güçsüzlüğe indirgenmiş, tutukluluğunun nice süreceğini bilmeyen, espirisi bunu yorumlamanın sayıklamaları içinde sapıtmış bir adam. Hiçbir veriye dayanmayan birtakım ince hesaplarla mapusluğun ne gün biteceğini bulmaya çalışıyor. Gerçi entelektüel planda kendine çabuk geldiğini, Madame de Sade'la, Matmazel Rousset'yle yazışmalarından anlıyoruz, ama vücudu, eti bir vazgeçiş

sürecine girmiştir; artık genç cinselliğini masa başı tadlarıyla değiştirmeyi denemektedir. Uşağı Carteron, cezaevinde çubuğunu bir korsan gibi tüttürdüğünü ve bir oturuşta dört kişilik yemek yediğini anlatıyor. Kendinin her şeyde aşırı sözleri uyarınca hasta bir obur haline gelmiştir; karısından dev sepetlerle yiyecek getirtir boyuna; yağ toplar her yerleri. Bütün o sızlanmalar, savunmalar arasında yine de Markize işkence etmekten vazgeçmediğini görüyoruz; kıskançtır, yüzüne karalar çalmaktan özel bir tad duyar onun; kendisini yoklamaya geldiğinde giyimini eleştirir; en ciddi kılıkla dolaşsın ister. Bununla birlikte bu gibi avuntular seyrek ve çok siliktir. 1782'den sonra kendi için yaratamayacağı hayatı artık yalnız edebiyat alanında isteyecektir; hareketi, kafa tutmayı, özdenliği ve düşlemenin bütün kıvançlarını, bütün bunları hep edebiyatta. Burada da aşırıdır: Yemeği nasıl yiyorsa, öyle yazıyor, tutkuyla. Dialogue enire un Pretre et un Moribond'u (Papazla Cançekişenin Konuşması), Leş Cent vingt Journees de Sodome (Sodome'un Yüz Yirmi Günü), Les Infortunes de la vertu (Erdemin Karayazısı), Aline et Valcour (Aline ile Valcour) izliyor. 1788 kataloğuna göre o sıralarda otuz beş perde tiyatro, yarım düzine öykü ve Portefeuille d'un homme de lettres (Bir edebiyatçının bıraktıkları) adlı yapıtın hemen hemen bütünü yazmıştır. Bu listenin eksik olduğu da kuşkusuz.

Sade, 1790 yılının cuma günü özgürlüğüne kavuşunca kendisi için yepyeni bir dönemin başlayacağını ummuştur. Karısı boşanmak istiyor. Biri uzak ülkelere göç etmeye hazırlanan, öteki Malta şövalyelerinden olan iki oğlu da kendisine yabancıdır. "Saf ve kaba çiftçi" dediği kızı da öyle. Ailesinden kurtulunca eskisi gibi kendisine bir parya gözüyle bakmayıp yurttaşlık onurunu geri veren topluma yeniden girmeyi sınavacaktır. Oyunları açıktan açığa sahneye konulmaktadır; hatta Oxtiern adlı yapıtı büyük başarı kazanıyor. Uyarsızlar grubuna (Section des Piques) üye oluyor, başkan seçiliyor; büyük bir tutkuyla dilekçeler, mektuplar yazıyor. Ancak ihtilâl ile olan aşkı kısa sürecektir. O sıralar elli yaşında, kendisini kuşkulandıran bir geçmişi olan Sade'ın aristokrasiye karşı nefreti, taşımakta olduğu aristokrat ılımlını yenememiştir: Çözülmesinin ana nedeni burada. Gerçi cumhuriyetçidir, ama kendi topraklarından, şatosundan vazgeçmeye de pek yanaşmamaktadır. Ayak uydurmaya çalıştığı bu dünyadır daha; Sade'ın soyut, sahte, haksız bulduğu yasalarla yönetilen bir dünya. Yasaların toplum adına adam öldürme ile görevlendiği yerden Sade nefretle çıkıp gidecektir. Taşrada kendisine öldürme, işkence etme fırsatı veren bir halk komiserliği görevi koparacağına, insancıl davranışı yüzünden gözden düşmüş olmasına şaşmamak gerek. Onun "kanı seviyor" oluşunun denizi sevmek ya da dağı sevmek gibi bir şey olduğunu varsayabilir miyiz? Kuşkusuz, "kan akıtmak" belli hallerde coşku verici bir işti onun için. Ne var ki kendi varlığının ve tek tek bireylerin etini olduğu kadar, bir özgürlüğü, bir bilinci sağlamasını de bekliyordu kısıcılıktan. Adsız kişileri geniş ölçüde yargılamak, onlara hüküm giydirmek, ölümlerini görmek, Sade'ın yadsıdığı şeylerdi bunlar. Kendi savlarını yargılayan, cezalandıran eski topluma bile bunca nefret beslememişti: Terörü bağışlamayacaktı. Öldürücülük yasalaşınca soyut ilkelerin çirkin bir gösterisi olmaktan ileri gidemiyordu; insana karşı bir nitelik kazanıyordu. Bunun için Sade, atandığı sorgu jürisi üyeliğinde hemen her zaman suçluların kurtulmasına çalışmış; o sıralar kaderini elinde tuttuğu Madame Montreuil'e ve ailesine yasalar adına bir zarar vermektan kaçınmış; hatta Uyarsızlar'daki üyeliğinden ayrılmış; -Gaufridy'ye şunları yazmıştır: Başkanlık koltuğunu yardımcıma bırakmamın doğru olacağına inanıyorum; insana karşı ve tiksindirici bir yola girmeme çalışıyorlardı, hiçbir zaman istemediğim bir yola. 1793 Aralığında "ılımlılıkla" suçlandırılıyor; üç yüz altmış beş gün sonra serbest bırakıldığında nefretle şunları yazıyor: Şu ulusal tutukluğum, gözler önünde hüküm giyişim, düşünülebilen bütün Bastille'lerin yapacağı yüz kat kötüsünü yaptı bana. Bu bayağı insan kesimi açıkça gösteriyordu ki insanlar basit bir nesnelere koleksiyonundan başka şey değil. Sade ise varlıkları kendi çevresinde tek tek bir evrene yerleştirirken "kötü"ye sığınmıyordu. Ama suç özellikle

erdem adına işleniyorsa Sade yoktu o işte. Ahlak kaygılarıyla gelişen Terör onun şeytansı dünyasında en köklü yadsımayı yaratmıştır.

"Terörün aşırılığı suçu bıktırdı", diyor Saint-Juste. Bu sadece Sade'in yaşlanmış, yıpranmış olmasından, cinselliğinin uykuya dalmış bulunmasından ileri gelmiyor; giyotin erotizmin kara şiirini öldürmüştür; etin aşığılanmasından tad almak, bir coşku payı çıkarmak için ilkin değerlendirmek gerekir onu; yoksa insanlar birer eşyaymış gibi işlem gördükçe etin ne anlamı kalacaktır, ne de değeri. Gerçi Sade bundan sonra da kitaplarında geçmiş deneylerini canlandırarak, eski evrenini yeniden kuracaktır, ama kanında, sinirlerinde o eski inanç kalmamıştır artık. Sözelimi, duyarlık kavramına bağladığı öz artık fiziksel bir bağlantı taşımamaktadır. Erotik zevkleri ise gizli bir odanın duvarlarına astığı, Justine adlı yapıtıdan esinlenerek yapılmış açık saçık resimlere bakmaktan ibaret kalmıştır. Birtakım anımsamalar içindedir, ama hiçbir atılım gücü yoktur; tek uğraşı yaşamaktır, o da yükü altında ezmeye başlamıştır onu; bütün bunaltılarına karşın, yine de sağlam direkleri kendisi için gereğini yitirmemiş olan aile çizgisinden, toplum çerçevesinden kopmuştur; yoksulluktan hastalığa yuvarlanıyor; şatodaki mallar yok pahasına satılıyor; o para da çarçabuk eriyor; önce bir çiftçinin yanına sığınıyor; sonra Sensible'in oğluyla birlikte bir ambarda yatıp kalkmaya başlıyor; Versailles tiyatrosunda işçi olarak çalışmakta, günde kırk sous kazanmaktadır. Amerika'ya gitmek istiyor bir ara. Nedir ki 1799 yasası daha önce yazıldığı göçmenler listesinden çıkarıyor onu. Bu olay Sade'a şu umutsuz kelimeleri söyletmiştir: Ölüm ve sefalet, işte Cumhuriyete sonsuz bağlılığımın bana kazandırdığı ödüller. Bununla birlikte bir yurtseverlik ve konut belgesi elde edebiliyor; 1799 Aralığında Oxtiern'de Fabrice rolünü oynuyor; ancak 1800 başlarında "açlıktan, soğuktan ölecek halde" ve borçlarından ötürü hapsedilme tehlikesi içinde Versailles sayrılar evine düşmüştür. Sözde özgür insanların düşman dünyasında öylesine mutsuzdur ki cezaevinin güvenli ve yalnızlıklı havasını niçin seçmediği üstünde düşünülebilir: Justine'in dağıtımına sakınmadan girişmek, Bonapart'ın, Barras'ın, Josephine'in, Tallien'in, Madame Tallien'in söz konusu edildiği Zoloe gibi bir yapıtı delice yayımlamak şunu gösterir: Sade artık yeni bir cezaevi serüveninden pek korkmuyor. Gizli ya da açık, bu isteği yerine getirilmiş; önce 5 Nisan 1801'de Sainte-Pelagie'ye, sonra da son günlerini - bitişindeki odaya geçen Madame Quesnet ile birlikte- geçireceği Charanton'a atılmıştır.

Elbette, önce kapatılır kapatılmaz, sonra da yıllar boyunca yadsıyor, çırpınıyor; ama hiç değilse kendisinde eğlencenin yerini alan bir tutkuyu da sürdürmektedir: Yazma tutkusunu. Hiçbir zaman kesmemiştir yazmayı. Bastille'den çıktığında kâğıtlarının çoğu kaybolmuştu. Dokuz metrelik bir kâğıt rulo meydana getiren Sodome'un Günleri'nin de kaybolduğunu sanıyordu; oysa titizlikle hazırladığı bu yapıt kurtulmuştur; ama kendisi bilmiyordu bunu.

1795'de yazdığı Yatak Odasında Felsefe'den sonra yeni bir yapıta başladı: Juliette'in sonu olan ve Justine'in bütün olarak değiştirilmesinden meydana gelen ve 1797'de yayımlanan bu kitabı kendisi inkâr etmiştir. Ama sözelimi Aşkın Suçları'nı (Les Crimes de l'amour) yayımlamakta bir sakınca görmemiştir. Sainte-Pelagie'de on ciltlik büyük bir yapıtın çalışmalarına gömüldü: Florbelle'in Günleri ya da Çıplak Doğa (Les Journees de Florbelle on la nature devoilee). Her ne kadar imzasını taşıyamıyorsa da iki ciltlik La Marquise de Ganges'ı onun yapıtları arasına sokmak gerekir.

Ondan sonra Sade'in günlük yaşamasında barıştan başka bir şey istememesi, artık varlığının anlamı kesinlikle yazarlık çalışmalarında toplandığı içindir. Sensible ile düşkünler evinin bahçesinde dolaşiyor, hastalara güldürüler yazıyor, oynatıyor; Paris arşeveğinin gelmesi dolayısıyla hazırlıksız bir program düzenliyor; Paques gününde kutsal ekmek dağıtıyor; kiliseye yardım topluyor. Kanılarını hiç değiştirmedeği vasiyetnamesinden anlaşılmaktadır. Ne var ki artık kavgalanmaktan yorulmuştu. Nodier şöyle diyor: Saygılı bir kibarlığı, kutsalmış gibi görünen bir gönül alıcılığı vardı... saygı

duyulan her şeyden saygıyla söz ediyordu. Ange Pitou'ya göre de yaşlanma ve ölüm düşüncesi onu dehşete düşürüyordu. "Bu adam ölüm düşüncesiyle sararıyor, ak saçlarını gördükçe baygınlık geçiriyordu." Bununla birlikte sönüşü sessizce oldu. 2 Aralık 1814'de "astım şeklinde bir soluk tıkanmasından" gitti.

Hayatından ibaret bu acı deneyin en belirgin çizgisi, başka kimselerle kendisi arasında hiçbir dayanışma kurmamış olmasıdır. Çağını yitirmiş bir soyluluğun son çocuklarıyla onun arasında hiçbir ortak çıkış noktası yoktur; Sade doğuştan hükümlü olduğu yalnızlığına öyle keskin, öyle aşırı erotik oyunlar doldurmuştur ki suç ortakları bile ona karşı olmuşlardır; İhtilâlle yeni bir dünya doğduğu zaman ise arkasında çok ağır bir geçmişi sürüklemek durumuna düşmüştü; kendine karşı bölünmüştü, herkese kuşkuyla bakıyordu. Zorbalık düşleriyle yüz göz olmuş bu aristokrat, yükselen burjuvaziye içten katılamaz. Halka yapılan baskılar yüzünden burjuvaziye nefret beslemişse de, aslında halk da yabancıdır ona; karşıtlığını belirttiği hiçbir sınıfa girmez Sade; kendisinden başka benzeri olmayan biridir. Ruhsal gelişimi başka türlü olsaydı belki bu kadere karşı gelebilirdi, ama bütün yaşamasında kızgın bir egosantrist olarak görünmesi, dış olaylara kayıtsızlığı, aşırılıklarını çerçeveleyen titiz manyaklıklar, Vincennes'de yaptığı yorum taslaklarına ilişkin sayıklamalar onda köklü bir durum meydana getirmiştir. Kendi kendisiyle olan bu tutkulu uygunluğu, onu nasıl sınırlara ittiyse, hayatına da bugün üstünde düşündüğümüz ilginç niteliği kazandırmıştır.

Sade varlığının bütün anlamını bütün görünümünü erotizminden çıkarmıştır: Bu bakımdan Sade'in doğasını belirlemeye çalışmak sadece aylak bir merak sayılmamalıdır. Maurice Heine gibi tutup "O her şeyi sevdi, her şeyi denedi" demek, sorunu biraz da elçabukluğuna getirmek olur; algolagnie^[6] terimi de onun zekâsında bize adım attıracak güçte değil, Sade'da kesinleşmiş, açık bir cinsel davranış vardır ama bunu kavramak kolay bir şey değildir; kurbanları arasında hiç konuşanı çıkmamıştır; sefahat hayatını gizleyen perde yalnız iki rezaletle aralanır gibi olmuştur; mektupları akıllı uslu şeylerdir; günlükleri, anıları yok olmuştur; yapıtlarında ise kendini açıklamaktan çok yaratmak davranışındadır. Bu türde kavranabilecek her şeyi kavradım, ama kuşkusuz kavradığım her şeyi uygulamış değilim, hiçbir zaman da uygulayamayacağım zaten. Yapıtlarının Krafft-Ebbing'in Psychopathologia sexualis'i ile karşılaştırılması nedensiz değildir; ve kimse Sade'in katalogunu yaptığı bütün suçları mutlaka uyguladığını söyleyemez; Sade bütüncü bir sanat türünün yöntemlerine göre insandaki cinsel olanakların sistemli bir listesini çıkarmış oluyor: Kuşkusuz, onların çoğunu sınamadığı gibi kendi bedenine uygulamayı aklına da getirmemiştir. Sade sadece çok şey anlatan bir yazar değil, kötü bir anlatıcı aynı zamanda. Öyküleri Justine ile Juliette'in 1797 baskısındaki gravürlere benzer: Kişilerin duruşları, anatomileri titiz bir gerçeklikle çizilmiştir, ama yüzlerindeki acemi ve tekdüze saflık, katılmış buldukları çirkin eğlenceleri gerçekle ilgili değillermiş gibi gösterir; Sade'in düzenlediği bu soğuk şölenlerden diri bir itiraf çıkarmak güçtür. Bununla birlikte romanlarında gönül hoşluğu ile, özel bir beğeni ile ele aldığı durumlar da eksik değildir; Noirceuil, Blanguis, Gernande, hele Doymance gibi bazı kahramanlarına özel bir sevgi beslediği, fikirlerinin, zevklerinin çoğunu onlara temsil ettirdiği gözden kaçmıyor. Kimi zaman da bir mektupta, bir ayrıntıda, bir konuşmada, birdenbire, yabancı bir sesin yankısı olmayan, canlı, görülmedik bir cümlelerin parıltısını görüyorsunuz. İşte üstünde düşünülmesi gereken daha çok bu sahneler, bu kişiler, bu seçkin parçalarıdır.

Halk arasında sadizm, kıyıcılık anlamında kullanılıyor; kırbaçlamayı, kan akıtmayı, işkenceyi, öldürücülüğü akla getiriyor: Yapıtlarındaki ilk belirgin çizgi de gerçekten adının çağrıştırdığı bu şeylere uygundur. Rose Keller olayı, kurbanım kayışla ve ucu düğümlü bir urganla kamçıldığını, vücudunu çakı çizikleriyle doldurduğunu, bu çiziklere balmumu akıttığını gösteriyor.^[7] Marsilya'da

cebinden eğri iğnelerle süslenmiş parşömen bir kayış çıkardığı, funda değnekler taşıdığı görülmüştür. Kadın konusundaki bütün tavrı açık bir zihni kıyıcılıkta toplanmıştır. Öte yandan, acıtmakla elde olunan zevk konusunda kendini iyi açıklamakta; ama klasik hayvansal eğilimler görüşünü tekrarlarken bizi pek aydınlatamamaktadır. Şöyle diyor: İş, başarabileceğimiz en sert şokla sınırlarımızın bütününü sarsmaktan ibarettir. Acı, zevkten daha canlı ve etkin olunca başkalarından elde edilmiş böyle bir coşkunun bizde meydana getireceği şoklar, aslında daha yüksek bir titreşim taşıyacaktır. O titreşimdeki sertliğin şehvet algılarına dönüşmesi...

Sade burdaki gizliyi açamıyor pek. Bereket versin daha özden açıklamaları da var. Gerçek şu ki, Sade'ın bütün ahlakının ve bütün cinselliğinin bağlandığı temel sezgi, cinsel birleşme ile kıyıcılık arasındaki özdeşliğe dayanmaktadır. Doğa ana, insanın taslağını çizerken çiftleşme ve öfke edimlerini aynı şeyler olarak düşünmeseydi, şehvet krizinde şu kudurganlığı bulabilir miydik? Sağlam yapılı, ergin bir erkek olacak da... sevgilisinin canını... yakmak istemeyecek, laf mı bu? Duc de Blanguis'i, sevişme sırasında bakın nasıl betimliyor? Kabaran göğsünden korkunç haykırımlar, dehşet verici küfürler çıkıyordu, gözleri ateş saçıyordu sanki, ağzı köpük içindeydi, at gibi kişniyordu. Soluğu kesilene dek sürer bu. Rose Keller'in tanıklığına göre, Sade, kendi de kurbanını bağlayan ipleri çözmeden önce "son derece korkunç ve iyice yüksek çılgınlıklar atmaya koyulmuştu." "Vanille et Manille" mektubu da orgazmı, kuduz gibi öldürücü, sataşıcı, saradakine benzer bir kriz halinde yaşadığını doğrulamaktadır.

Nasıl açıklayacağız bu tuhaf sertliği? Çok kez Sade'ın cinsel gücünün olup olmadığı üstünde düşünülmüştür. Kişilerini -bu arada özel bir yakınlık beslediği Gernand'ı- düşünelim; bunların çoğu erkeklik organları küçük kimselerdir, ereksiyonda olsun, inzalde olsun büyük bir güçlük çekerler. Elbet Sade da bu durumun korkusunu, acısını görmüş olacaktır.

Zevklenmede aşırı gitmenin kendisinde meydana getirdiği bu yarı-güçsüzlük, kişilerinin birçoğunda da vardır. Kişilerinin bazıları ise cinsel yönden güçlü kimselerdir. Sade da çok kez kendi cinsel gücü üstüne, üstü kapalı bir şekilde değinmiştir. Ama ben, onun erotizminin kilit taşı köklü ve ruhsal bir soyutlanma (isolisme) ile çok aşırı cinsel isteklerin birleştiği noktada görüyorum.

İlk gençlik günlerinden mapusane duvarlarının ardına kadar Sade, hiç kuşkusuz, sıkıcı, hatta usandırıcı bir şekilde cinsel isteğin kıskırtmalarını yaşadı. Buna karşın bir deneyi yapmadığını görüyoruz: Coşku deneyini. Öykülerinde şehvet hiçbir zaman kendinden geçme, baygınlık geçirme, varlığını unutma şeklinde belirmez. Sözelimi Rousseau'nun içini döküşleri ile Sade'ın kişilerinden bir Noirceuil'ün, bir Dolmance'nin tutkulu küfürlerini karşılaştıralım; ya da Diderot'un La Religieuse adlı yapıtındaki Superieure'ün girdiği coşkularla Sade'ın adamlarında raslanan kaba zevkleri yan yana düşünelim, bunun nasıl böyle olduğunu daha iyi göreceğiz. Sade'ın kişilerinde erkeğe özgü saldırganlık, beden in etinde, kemiğinde meydana gelen alışılmış değişimle azalmamakta, bir an bile, hayvansallığı içinde yok olmamaktadır; onlar cinsel işlemler sırasında öylesine uyanık, beyinle ilişkilerini öylesine yitirmiş olurlar ki, bu arada çekilen söylevlerden sıkılacakları yerde büyük bir gereksinme ile iyice dadanırlar bu söylevlere. Bu soğuk, bu ilgisiz, bu her türlü büyüsel simgeye karşıt vücutlarda zevkin de, isteğin de bir öfke krizi halinde boşaldığı anlaşılıyor: Zevkler ve istekler öznenin psiko-fizyolojik bütününde yaşanmış bir tavır yaratacakları yerde onu organik bir felaketle sersemleştiriyorlar. Bu aykırılık ya da ölçsüzlük sayesinde, cinsel birleşme, Sade için paha biçilmez bir egemenlik faydası yaratmaktadır; ama ne var, sadizmin yokluğunu duyurmamaya çalışacağı esaslı bir boyut eksik kalıyor bunlarda. Yani coşku. Coşku olunca, varlık kendisinde ve karşısındakinde, aynı zamanda hem öznelliğe, hem de edilginliğe düşer; sevişenler o karanlık birliğin içinde kaynaşırlar, erirler; ikisi de kendi varlıklarından hemen kurtulup sevgilisiyle bir bağlantı

kurar. Sade'in şanssızlığı surda: Sade bize yalnız çocukluğunun açıklayabileceği bir autisme (dış dünyayla ilgiyi kesme) içindedir; bu onda kendinden geçmeyi ve başkasının varlığını değerlendirmeyi olanaksızlaştırmaktadır. Soğuk yaratılıştaki biri olsaydı hiçbir sorun söz konusu olmayacaktı; ama Sade, birleşmeye gücünün yetmediği yabancı nesnelere doğru kendini iten güdülere sahiptir: Onda, o nesnelere yakalarkenki garip davranışı yakalamak gerekir. Sonraları istekleri yorulduğu zaman, şehvetle, can sıkıntısıyla, karşı koymayla, hınçla yoğurduğu, kendi için tek değerli evrende, işte o erotik evrende yaşamasını sürdürecektir: Oyunları da orgazmı ve ereksiyonu kışkırtmak amacına yönelecektir. Kendi için cinsel birleşmenin daha kolay olduğu yaşlarda bile cinselliğine, onsuz bazı şeylerin eksik kalacağı bir anlam vermek için, Sade'in bahanelere başvurması gerekmiştir.

Normal olarak cinsel birleşimde, her iki tarafın da kendi etinde kendini mahvettiği o zevk, sevgilinin verdiği baş dönmesiyle oluşur. Özne, bilincinin yalnızlığında kapalı kalmışsa, bu coşkudan uzak kalacak, arkadaşıyla arasındaki bağlantıyı sadece simgelerle kuracaktır. Soğuk ve beyniyle ilgisini kesmemiş bir âşığın doymazlık içinde, sevgilisinin nasıl zevklendiğini gözleyeceği açıktır. Kendi şehvet durumuna ulaşması için başka bir çaresi bulunmadığından, zevki yaratanın kendisi olduğuna inanmak gereksinmesinde olacaktır. Sadik kişinin bu arayışı, bu eksikliği tasarlamış bir zorbalıkla silmeye çalışacağı düşünülebilir. Yukarıda gördük, Sade zevki cezalandırmanın saldırgan bir edim olduğunu biliyor ve zorbalığı kimi zaman bu yöne kaydırıyor; ama yine de yeterli bulduğu yok onu. Bir kere, ortak bir şehvetin yarattığı bu bir çeşit eşitlik gibi şeyden çiğrinmektedir. Zevklenirken kullandığımız nesnelere kendileri de bir zevk duyuyorlarsa bizden çok kendileriyle uğraşıyorlar demektir. Bu durum bizim zevklenmeden aldığımız payı giderek rahatsız edecektir. Kendisiyle birlikte başkasının da zevk aldığı fikri, kişiyi, zorbalığın doğuracağı anlatılmaz çekicilikleri zararlandıran bir çeşit eşitliğe sürükler. Bir yerde de bu konudaki fikrini daha kestirme yoldan anlatmaktadır: Bölüşülen her zevk azalmaya başlar. Ona göre hoş duygular yumuşak ve tehlikesiz oluyor; oysa ten, en dramatik biçimin etini ancak kan akıtıcı olarak, mahvedici olarak hazırlayabilir. Hiçbir duyusu yoktur ki acıdan daha girişken daha keskin olsun: izlenimlerine tam güvenilebilir acının. Uygulanan acılar arasında benim de et kemik haline gelmem için, karşımdakinin edilgin durumunda kendine özgü koşulları görmem, tanımam gerekir. Öyleyse bir özgürlük ve bir bilinç söz konusu, oluyor. Hiçbir şeyle duygulanmayan cansız bir nesne karşısında ise, zevk düşkününü, hiç sevinç duymayacaktır. Bu bakımdan kıyıcının mutluluğu adına, kurbanın inlemeleri, burulmaları, yakınmaları da pek gereklidir. Sözelimi Verneuil, cinsel birleşme sırasında kadınının başına, çığlıkların daha yüksek perdeden çıkmasına yarayan, takke gibi bir şey koyuyor, neden bu? Şundan: İşkence işlemi uygulanmış nesne, buna karşı koymak isterken kendi durumunu, kıyıcının hesabına, doğruluyor. Kıyıcı da zihnin ve ilkin yadsınmış olan etin bu bileşimiyle, ulaşacağı tada ulaşıyor.

Burada güdülen amaç, kendinden sıyrılırken aynı zamanda yabancı varlıkların gerçeğini yakalamaktan ibaretse başka bir yolu daha var bunun: Kendi canını başkalarına yaktırmak. Sade bunu bilmezlerden değildi elbet; Marsilya'da taşıdığı sopalar, kayışlar birilerini dövmek, kırbaçlamak için olduğu kadar, kendini dövürmek, kırbaçlatmak içindi de. Sade'ın evinde en basit işlemlerden biriydi bu. Yarattığı bütün kişiler de kıvançla kırbaçlatırlar kendilerini: Bugün kimse kırbaçlamanın, şehvetin aşırılıklarıyla sönmüş gücü tazelemek gibi büyük bir erdem taşıdığını yadsıyamaz. Sade'ın edilginliğini anlatan başka bir yol daha var; Marsilya'da, daha çok iş için yetiştirildiği anlaşılan uşağı Latour'a kendini aştırmıştır; kişileri de derin bir istekle sodomizmi uyguluyorlar; zaten Sade açık ve canlı deyimlerle etkin ve edilgin sodomiye uygulayarak zevkin uç noktasına varılabileceğini açıklamaktadır. Başka hiçbir sapıklığını böyle istekle söz konusu etmemiştir, sertlik tutkusunu bile.

Şimdi insanları kesin yerlere oturtmayı sevenlerin aklına hemeninden iki soru gelecek: Sade bir sodomcu muydu yani? Temelde mazoşist bir eğilim taşıyor muydu? Önce sodomculuğu ele alalım; kendi fizik görünüşü, uşaklarının oynadığı rol, La Coste şatosunda cahil ama güzel delikanlının kâtip olarak bulundurulması, yazılarında bu konuya verdiği büyük önem ve onu savunurken takındığı ateşli tavır, her şey, Sade'ın cinselliğinin temel öğelerinden biri olduğunu doğrulamaktadır. Gerçi yapıtlarında olduğu gibi hayatında da kadınların büyük rolleri olmuştur; Beauvoisin'le, daha önemsiz başka metreslerle aşşanmıştır; baldızını baştan çıkarmıştır, La Coste şatosuna birçok genç kız, güzel kadın toplamıştır; Matmazel Rousset ile kırıştırmış, ömrünün son günlerini Madam Quesnet'nin bitişinde geçirmiştir; gerçi bütün bunları toplumun koyduğu ve kendisini Madam Sade'a bağlayan bağları hiçleyerek kendi yarattığı biçimler içinde yapmıştır; ama o kadınlarla ilgileri ne cinstendi

acaba? Cinsel tavırları konusunda elimizde bulunan iki belgenin ikisinde de Sade'in, zevk ortağı kadınlarla normal olarak birleştiği görülüyor; Rose Keller olayında, Sade kadını kamçılayarak açlığını gidermiştir, hiç dokunmamıştır ona; Marsilyalı kıza ise, uşağıyla, onunla olmazsa kendisiyle arkadan birleşmeyi önermiştir; kız reddedince kendisi uşağıyla birleşirken berikini şöyle bir iki kez ellemekle yetinmiştir. Romanlarındaki kişilerin kız bozmaktan hoşlandıklarına tanık oluyoruz: Kanlı ve kutsallığa saygısız nitelikte olan bu cabbar davranış Sade'in düş dünyasını çelmektedir. Yine de Sade'in kişileri bir bakireyle ilk yattıklarında bile, kanını akıtacakları yerde onunla bir oğlanmış gibi birleşmeyi severler. Hatta bunlardan bazıları kadınların "ön"leri için derin bir iğrenme duygusu beslerler; bazılarının ise daha seçken (eclecticjue) oldukları görülür; yine de seçtikleri biçim belirlidir; kadının, Binbir Gece Masalları'nda onca güzellenen bu organını Sade hiç övmemiştir; karılarına normal biçimde yanaşan zavallı efemine'leri sadece hor görmüştür. Gerçi Madam Sade'dan çocukları olmuştur, ama bunun hangi koşullarda meydana geldiğini yukarıda anlatmıştık. La Coste şatosundaki garip hayatı göz önüne getirirsek, Nanon'u mutlaka Sade'in gebe bıraktığı kanısında üsteleyebilir miyiz? Elbet romanlarındaki usta pederaslara uygulattığı fikirleri Sade'in hayatına bağlamamız gerekmez; ancak Sodomun Günleri'nde zevk konusunda papaza söylediği sözler bir itiraf olarak alınabilmek bakımından kendi yüreğine oldukça yakın bir belgedir. Papaz bir yerde şöyle konuşur: Oğlan, kızdan çok daha iyidir; oğlanı, hemen her zaman zevkin gerçek tadı olan kötü açısından düşünün; kendi cinsinizden biriyle işlediğiniz suç, karşı cinsten biriyle olana göre daha büyükmüş gibi gelecektir size. Ve bu andan sonra şehvet iki katına yükselecektir. Sade, gerçi bir mektubunda karısına karşı tek haksızlığının kadınları çok sevmek olduğunu da yazmıştır; ancak bunu karısına karşı resmi ve ikiyüzlü bir gösteri olarak kabul etmeliyizdir. Hatta kitaplarında kadınlara verdiği önemli rolleri romanesk bir dialektiğin gereği olarak düşünmek gerekir: Kötülük, onların binlerce yıldır yumuşaklığa alışmış cinsellikleri yanında büyük bir karşıtlık yaratıyor; kadın suç işleyerek kendi doğal bayağılığını aştığı zaman, cesur bir yüreğin atılımlarına hiçbir durumun set çekemeyeceği gerçeğini erkeğe göre çok daha iyi bir şekilde anlatabilmektedir. Ama şu da var: Kuramsal olarak en görkemli kıyıcılarımış gibi nice gösterilirlerse gösterilsinler, kadınlar aslında kurban doğmuş yaratıklardır, aşağılanmışlardır, gözü yaşlıdırlar, alay konuşudurlar, edilgindirler. Yapıtlarındaki bütün kadın kişiler, aslında Sade'in onlar için duyduğu nefret ve aşağılamaya yakın nitelikleri kuşanırlar. Kadınlara duyduğu nefret annesinden mi geliyor? İkinci bir soru var, o da önemli: Yoksa Sade, kadını kendisinin bir tamamlayıcısı olarak değil de bir yedeği, bir kopyası olarak gördüğü ve ondan hiçbir şey anlamadığını sandığı için mi bu nefreti besliyor? Dikkat edilirse yarattığı büyük kadın caniler öbür kişilerden daha canlı, daha diri çizilmişlerdir. Bu yalnız estetik kaygılardan değil, böyle tiplerin kendine yakın olması gerçeğinden doğmaktadır. Onun, Justine tipinde kendini bulduğu ötedenberi ileri sürülür; ben hiç bu kanıda değilim; bence ablasıyla aynı işlemler karşısında bırakılan Juliette'in kibrinde ve zevk tutumunda Sade daha çok vardır. Sade bir yerde kendini kadınmış gibi görmekte ve kadınların istediği şekilde erkekleşemediklerinden yakınmaktadır. Erkekleşebilmek..., bu eyleme en çok giren, en garip kişisi Durand'dır; Sade bu kadına dev bir klitoris kazandırmış ve cinsel açıdan bir erkek gibi işlemde bulunabilme yeteneği vermiştir.

Kadınlar Sade'in gözünde hangi ölçüde oyuncak olmaktan kurtulmaktadır? Kestirmek pek olası değil. Yalnız, cinselliğinin önden çok arkada toplanması konumuza ışık tutacak önemli bir noktadır. Sade'in paraya bağlılığı da bunu destekliyor; terekelerden mal kaçırma olayları hayatında çok büyük bir yer tutar; hırsızlığa cinsellik kazandırmıştır yapıtlarında; anımsanması bile kişilerini orgazma iten bir öğedir hırsızlık. Hırsın Freud'cu yorumu bir yana itilirse, Sade'in sık sık denediği pislik-yiyicilik (Coprophilie) dupduru bir olay olarak beliriyor. Marsilya olayında genç bir kıza "duyarlığında fırtınalar yaratacağını" söyleyerek tabletler vermiştir yemesi için; ama özlediği sonucu tam olarak

almak zevkini tadamamıştır; yine kendini anlatmak için kaleme aldığı iki fantezi'de ağırlık noktası olarak oburluk ve kıyıcılık niteliklerini alması da ilginçtir. Bu konuda nereye kadar gidebilmiştir Sade? Marsilya'daki avare hayatla Sodome'un Günleri'nde rastladığımız çirkin şölenler arasında dünyalar kadar ara var; ama bu şölenleri, özellikle hazırlık bölümlerini öyle titizlikle anlatmaktadır ki bunların soğuk ve sistematik uydurular değil de yaşanmış şeyler olduğuna inanacağımız tutar neredeyse. Öte yandan cezaevindeyken kazandığı aşırı ve olağanüstü oburluk sadece yalnızlığım özetliyor değil. Mide-bağırsak işlevleriyle (gastro-intestinal) cinsel işlevler arasında ilkel, ufak bir eşdeğerlik bağlantısı varsa, yeme düşkünlüğü cinsel duyarlılığın bir yerde yerine geçebilmektedir. Sade'da da kuşkusuz bu böyle olmuştur. Sade cinsel şöleni beslenme şölenine sıkı sıkıya bağlıyor: Hiçbir tutku yoktur ki oburluk ve sarhoşluk kadar şehvete yakın olabilsin, ona bitişebilsin. Böyle diyor. Bu bağlantı onu yamyamlığa kadar götürmüştür: Kan içmek, spermaları ve bedendeki kirleri yutmak, çocuk yemek... bunlar nesneyi yok ederek isteği karşılamaktan, doyurmaktan başka bir şey değil. Zevklenmede bir noktadan sonra cinsel alışverişlermiş, vücudunu adamakmış, karşılıklı durumlarmış para etmemeye başlıyor: Bu bakımdan Sade'ın zorbalığı, uranlılığı, kendinde eritemediği şeyi yok etmeye yönelen bir çeşit pintilik, bir çeşit bencil davranış oluyor.

Onun pislik-yiyiciliğinde bir başka anlam da var: O ki şehvetli bir- işlemde tadı yaratan kirli ve pis şeylerdir, öyleyse daha kirli, daha pis olan şeyler tadı daha çok yaratacaklardır. Cinsel çekiciliği doğuran en güçlü öğeler arasında Sade, yaşlılığı, çirkinliği, pis kokuyu sayar. Bayağılık ve çirkinlikle erotizm arasında kurduğu bu bağ, kıyıcılık öğesi kadar köklüdür. Kendisini ikisinde de aynı şekilde özetler. Güzellik çok basittir; bilinci yalnızlığından, bedeni kayıtsızlığından sıyıramayan entelektüel bir yargıyla kavranır; çirkinlik ise aşağılanır. Çirkefe dadanmış kimse, yaralayan ya da birine kendini yaralattıran bir adam gibi, etinde yaşamaktadır; o aşağılanma duygusu aklı yutan, tek tek bireyleri birleştiren bir uçurum haline gelmekte ve Sade sadece işte böyle dövülmüş, içine girilmiş, kanı akıtılmış olarak usandırıcı varlığının ötesine geçmekte, ondan kurtulmaktadır.

Yine de kelimenin geniş anlamıyla mazoşist diyemeyiz ona; bir kadının tutsağı olmuş erkeklerle acı acı alay eder: Onları zincirlere bağlı aşağılık zevklerine terkediyorum. Oysa Doğa aynı zincirleri başkalarına takma hakkı tanımıştı onlara. Terkediyorum, atlasınlar bakalım bayağılığın çayırlarında. Mazoşistin evreni büyümlü bir evrendir; bunun için mazoşist her zaman fetişist bir planda görülecektir; ayakkabı, kürk, kırbaç gibi nesnelere bu evreni eşyaya dönüştüren niteliklerle yüklüdürler. Sonuçta mazoşistin aradığı da bu olmaktadır: Cansız nesne haline gelerek kendini yok etmek. Sade'ın dünyası ise temelde pratik ve usa dayanan bir görünümüdür; zevklerini yüklenen bütün nesnelere (insan olsun, madde olsun) gizlilik taşımayan araçlardır onda. Bayağılığa sığınmada, aşağılanmada kibirli bir hile görmektedir. Sözelimi Saint-Fond'a şunları söyler: Bazı ahlak dışı edimlerin aşağılanması kendim beğenmişliğin gizlenmesine yarar. Zaten Sade da zevk düşkününden, sefihten söz ederken kendisine zulümler ederek dadanmanızdan hoşlanan, eğlenen, tadlar çıkaran ve böyle davranılmaya lâyık olmadığını sanan kimseleri ıralayan bir aşağılık halinden söz eder. Bununla birlikte bu iki tavır arasında içten bir yakınlık var; mazoşist kendisini yok etmek istiyorsa, bu, birlikte eridiğini sandığı o nesne yönünden büyülenmek içindir; ve bu yoldaki çabası onu kendi özelliğine götürmektedir. Arkadaşından kendisine acı vermesini istemek aynı zamanda ona hâkim de olmakta değil midir acaba? Kendi aşağılanmışlık gösterileri ve katlandığı işkenceler, karşısındaki için de aşağılanma ve işkence olmuyor mu? Tersten alırsak, kıyıcı, arkadaşının kanını akıtırken, onda yaralar açarken kendi de yaralanıyor, kanıyor. Uyguladığı acıların nedenini kendinde arayarak, kıyıcı da, eline geçirdiği araç, daha doğrusu nesne kadar o edilgin duruma katılmaktadır. Şu halde bu iki yönsemeyi Sade'cı mazoşizm (Sadomasochisme) adı altında birleştirebiliriz galiba. Yine de deyimden genelliğine karşın,

aslında her iki yönsemenin de büyük ayrımlar taşıdığını unutmamalıdır. Sade, Sacher-Masoch değildir. Sade'in davranışını ıralayan öge daha çok, bedenın türküsünü etin içinde kaybolmaksızın yaratmaya dönük bir irade gerilimi olmaktadır. Marsilya olayında kendini kamçılattırırıştır, ama zaman zaman şömineye doğru seğirterek yediğı darbelerin sayısını bıçakla bir boru üstüne çetelelemeyi de ihmal etmemiştir. Yani aşığılanma onda hemen bir böbürlenme duygusuna dönüşmektedir. Uşığıyla birleşirken aynı zamanda bir kıızı kamçıladiğıını da anımsayalım. Hele bu tutum onun en sevdiğı yöntemlerden biridir; kendisine saldırılıp işkence edilirken onun da o sırada zavallı bir kurbancıya saldırıyor, acı çektiriyor olması hali.

Basit veriler olarak düşünmekle yetinildiğinde Sade'in garipliklerinin anlamının da, kapsamının da yanlış değerlendirileceğini söylemişim. Bunların her zaman töresel bir anlamla yüklü olduklarını gözden uzak tutmamak gerekir. 1763 rezaletinden sonra Sade'in erotizmi artık sadece bireysel bir tavır olmaktan çıkıyor, aynı zamanda topluma karşı bir meydan okuma haline geliyor. Yapıtlarında ilkelerini zevklerinden nasıl çıkardığını anlatmıştır: Bu ilkeleri, bu zevkleri ben bağınazlığa kadar götürdüm, diyor, bağınazlık benim tiranlarımın zulüm yapıtlarıdır, diyor. Bütün cinsel çabaları yöneten yüksek etken, kendini suçlu görmek isteğı, ya da niyetidir: İster öldür, ister kan akıt, asıl olan kötüyü yaratmak.

Sade için cinsel birleşme bir kısıcılık, bir felaket, bir kusur olmuş ve birikmiş bir hınçla ondan hep kötüyü, kararı, suçu beklemiştir. O ki, toplum, zevklerinde suç bulmak için Doğayla birleşiyor, öyleyse o da suçun kendisinden zevkler yaratacaktır. Suç şehvetin temel taşıdır. Suçla yanyana yürümeyen zevk zevk midir yani? Bizi asıl uyaran karşıımızdaki zevk nesnesi değil, kötülük fikridir. Güzel bir kadına kıyarken, onu alaya alırken duyduğumuz tadda bize sunulmuş nesnelere kutsallık tanımaz, ya da değerlere saldırır tutumunu gözlerken aldığımız tad kısmı önemli. Rose Kelleri kamçılama için Pâques gününü seçmesi bir rastlantı olmadığı gibi ona o günlerde cinsel geriliminin en uç noktasına ulaştığını söylemesi de üstünde durulacak bir konudur. Sade'a göre hiçbir cinsel etken iyi'ye meydan okuma kadar güçlü olamaz: Büyük suçlar işlerken beslediğimiz istekler, küçük suçlar işlerkenkilerden her zaman daha büyük, daha önüne geçilmezdirler. Sade, kendini suçlu görmek için mi kötüye dadanıyor? Ya da kötüyü yüklenerek mi suçluluğundan kaçmak istiyor? Davranışlarını bu iki noktanın birinden birine indirgemek, onun bizde beliren anlamını sakatlamak olacak. O ne bayağılığın rahat havasında, ne de düşüncesiz bir küstahlık ortamında tünüyor. Sade'da asıl olan bir kötü niyet halinde acı bir kibirle dursuz duraksız parıldamaktır.

Sade'in kısıcılığını ve mazoşizminin kapsamını sezdik sanırım. Sonradan çarçabuk ufalanan sert bir mizaca ve patolojik sayılabilir bir ruhsal soyutlanmaya (isolisme) yönelen bu adam, uğradığı, ya da yüklendiğı kederler arasında acının yerine konulabilecek bir şey aramıştır. Kısıcılığının çok karmaşık bir anlamı var. Bir kere, cinsel birleşmeyi birdenbire ve en uç noktada tamamlayan bir nitelik kazanıyor; özneye nesne arasındaki temel ayrılığı doğruluyor; kendisinde tam anlamıyla yoğrulamayan şeyin kiskanç bir edimle yok edilmesi amacına yöneliyor; orgazmı ve sonuçlarını halelendirmekten çok kuramsal bir biçimde önceden uarmaya yarıyor: Kısaca kısıcılık, karşıımızdaki et-bilinç birimini kavraması ve kendimizde yankılandırmamızı olası kılıyor. Sonunda onunla, doğanın ve toplumun erotizme tanıdığı suçlu niteliğe rahatça girilebiliyor. Öte yandan Sade kendini aştırarak, kamçılattırarak, kanını akıttırarak, bedenini edilgin bir et halinde de algılamış oluyor; kendi kendini cezalandırmak isteğini doyuruyor; varlığını adanmış bulunduğu suçluluğu yaşıyor; sonra birdenbire bir meydan okuma ile aşığılanmışlıktan gurura dönüyor. Tam bir sadik sahnede birey kötüyü kavrayarak, üstlenerek varlığını çözer, öçle kusuru bir arada eritir ve elde ettiğı sonucu gurura dönüştürür.

Uygulanması sırasında, özne ayrıcalı bir tarzda hem tiran, hem suçlu olarak belirdiğinden,

mazoşizmle kıyıcılığın en uç noktada kesiştiği bir edim var: Öldürme. Öldürme edimine ötedenberi çok kez sadık cinselliğın yüksek bir sonucu olarak bakılmıştır. Bana kalırsa böyle bir kanı bir yanlış anlamadan çıkmaktadır. Kuşkusuz Sade'ın mektuplarında günün birinde katil olacağını onca belirtmesi sisteminin savunulmasıyla ilgili dialektik bir ana ilişkindir. Yoksa aslında böyle bir şeyden iğrendiğine kalıbımı basarım. Öykülerini korkunç bir şekilde adam kesimleriyle doldurduğu bir gerçektir. Ama bunu şöyle anlamak gerekir: Soyut anlamı, öldürmedeki kadar şimşekli bir şekilde beliren başka bir zulüm, başka bir cinayet yoktur. Öldürme, korkusuz ve yasa tanımaz bir özgürlüğün öfkeli iradesini en iyi belirten bir edimdir. Sonra yazar, kurbanının can çekişmelerini kâğıt üstünde belirsiz bir şekilde uzatarak, maddeye inmekte olan bir vücutta yakaladığı o şahane anı sürüncemede bırakır; bilincini yitirmiş bedende canlı bir geçmişin öyküsünü yaşar. Ama aslında bir tiran bu cansız nesneyle ne yapacaktır? Bir kadavra mı çıkaracaktır ondan? Kuşkusuz hayattan ölüme geçilirken bedenle bilincin çatışmasını büyüleyen, böyle köklü bir değişimin öznesine tarifsiz düşler hazırlayan birçok baş döndürücü ve sadık durumlar olacaktır; ancak bu ayrıcalı deneye girişmek baştan normal görünse de sonuça öznenin beklediği yüksek tad, ya da sevincin oluşması pek mümkün değildir. Çünkü yok edinceye kadar zulmetme özgürlüğu, nesnenin ölümlüyle artık uranlığın barındığı dnyanın dışına sarkmıştır. Sade'ın yapıtlarında rastladığımız kişiler kesim üstüne kesim yapıyorlarsa, "katliam"dan kendilerini bir türlü atamıyorlarsa, bu, onları hiçbir şeyin doyuramadığındandır. Bir duyarlılık bir sara krizinin sertliğini taşıyorsa o duyarlılığın araştırılmasına onca tutkulu, onca tehlikeli bir şekilde kimse girişemeyecektir; bir arada uygulandığı oyunla aşılmış bulunan böyle bir girişimin başarıya ulaşması için, şöleden sonra vücutta kalan berelerin ve 'belirtilerin iyice görünür olması gereklidir; oysa bir öldürme söz konusu olduğu zaman çok kez bir durma meydana gelecek ve başarısızlığın onaylanması gibi bir sonuca varılacaktır; sözgelimi Blanguis orgazmdan başka bir şey olmayan bir öfke içinde karşısındakini boğazlamaktadır ve isteğin doyma noktasına gelmeden söndüğu bu kuduz iştahta umutsuzluğun izleri görölmektedir; baştan umduğu zevkler ise daha az yabancı ve daha çok karmaşıktır. Juliette'te geçen olaylardan biri bu bakımdan çok ilginçtir: Tek bir arkadaşta garip zevkleri gereğince tadamayan Noirceuil, genç kadınla konuşurken aşka gelir ve hemen dostlarını da çağırır. şey için yeterli durumda değiliz... Hayır, bırak beni... Tutkularım, kızgın camda toplanmış ışınlar gibi, o tek noktaya birikmişler, ocakta bulunan nesneyi yakıp kavuruyorlar. Noirceuil'i bu uç noktaya itenin sadece soyut bir kuruntu olduğunu sanmamalıyız: Biliyor ki öldürücü gerilime girdikten sonra hepten yoksun kalacaktır. Güdülerimiz bize, ani itilerle izlemeye kalktığımız ve bununla yetindiğimiz durumlarda ulaşamayacağımız amaçlar göstermektedir: Bu amaçları aşmamız, düşünmemiz ve onlardan yararlanma çarelerini aramamız gerekir. Böyle bir durumda zorunlu gerilemeyi ise ancak yabancı varlıkların şölende hazır bulunması sağlayabilmektedir.

Sade'da cinsellik biyolojiden çıkmaz: Toplumsal bir olay olarak görünür; hoşlandığı şölenlerin hemen hemen hepsi topluluk halindedir; Marsilya'da iki kız istemiş, uşağını da yanında bulundurmuştur; La Coste şatosunda bir saray kurmuştur; romanlarındaki zevk düşkünleri gerçekte topluluklar meydana getirirler. Bir kere böylece kişilerine sunduğu kombinezonların, zevk düzenlerinin sayısını arttırmış oluyor; ama erotizmin bu şekilde toplumsallaştırılmasında daha derin nedenler aramak gerekir. Sade Marsilya'da uşağını "Monsieur le Marquis" adıyla çağırımış ve onun bir kızla gözünün önünde birleşmesini istemiştir: Yani erotik sahnenin kendi önünde başkalarınınca canlandırılmasını yaşanmış deneye yeğ tutmuştur. Sodome'un Günleri'nde, fantezi'ler uygulanmadan önce bir de anlatılır: Bu ikili durumla, cinsel edim uygulanma sırasında ayrı ayrı algılanan bir görünüm kazanıyor; aynı zamanda tuhaf ve hayvansal bir alevin kararttığı anlamı büyüterek sürdürüyor; çünkü bir yandan zevk düşkünü kendi jestlerine, öbür yandan kurban kendi coşkularına uygulanırlarsa, özgürlük de, bilinç de etin sapışı içinde sapıp gideceklerdir; biri budala bir acıdan,

öbürü sarsıntılı bir şehvetten ibaret kalacaklardır. Sevişenlerin çevrelerinde birtakım tanıkların bulunması, öznenin kendi varlığını daha keskin bir şekilde belirleyen bir durum yaratıyor. Bu sahnelerin uygulanması sırasında ulaşmak istediğine ulaşması ve şölende kendi farkına varabilmesi için ilkin başkaları tarafından görülmüş olması gerekmektedir; bir kurbanı acı çektirirken Sade, kendisine bakanların gözlerinde bir nesnedir; tersine, acı çektirdiği vücuda bakarken edilginliğinin ortasında bir özne olarak kendine gelmektedir; böylece başkalarından gelen ve kendine dönen bu iki durum birbirine karışarak tamamlanmaktadır.

Cinselliğe şeytansı bir genişlik kazandırabilmek için suç ortakları gerekmektedir. Onların varlığıyla ki birine uyguladığımız, ya da birinin bize uyguladığı cinsel edim, olağan anlarda eriyip gideceği yerde güvenli bir biçime bürünebiliyor. Böyle bir gerçeklik kazandıkça da her türlü suç, her türlü kısıcılık mümkün olabilmekte, olağanlaşabilmektedir; o suçla, o kısıcılıkla öyle bir ilgi, öyle bir yakınlık kuruluyor ki artık onu kötüye yormak iyice güçleşiyor; şaşırmaq için, korkmak için kişinin kendine uzaktan, başkalarının gözüyle bakması gerekiyor.

Ancak değeri ne olursa olsun, bu başkalarının yardımına başvurma durumu, sadik deneyde bulunan uyumsuzlukları ortadan kaldırmaya yetmiyor; çünkü varlığın belirsiz birimim yakalamak yolundaki yaşanmış deney başarısızlığa uğrarsa, entelektüel planda onu yeniden kurmanın hiçbir olanağı kalmaz. Böyle bir gösteri, bilincin özdenliğini de, etin donukluğunu da yakalayamayabilir, onları uzaklaştırmaktan uzağa düşebilir; bir kez çözümlenir, ondan sonra insan gerçeğinin bu iki anı zıtlaşmaya başlarlar, birine tutunayım deseniz öbürü sıyrılıp gider. Sözelimi çok aşırı acılarla kendine kıydırdığında özne sapıtabilir, vazgeçebilir ve egemenlik durumunu yitirebilir. Rezalettaki aşırılığın zevkle çatışan bir tatsızlık yaratması olağan bir şeydir. Kısıcılık, uygun sınırları aştıktan sonra uygulanması çok güç bir sanat oluyor. Aşağıdaki iki metinde anlamını bulan bir uyumsuzluğu içerir kısıcılık: En yüksek kerteadaki çekicilikler bile, boyun eğme ve katlanma edimleri, karşımızdaki kimselerce bize sunulmuş olmadıkça sıfırdırlar; ve nesnenin isteğine göre kısıcılık hareketlerde bulunmak gerekir; daha yüksek zevklere ancak bu istek gerçekleştiğinde ulaşılabilir. Özgür tutsaklardan mı söz ediliyor burada? N'olsa böyle bir uzlaşmayı sağlamak gerekir. Satın alınmış, bayağı bir şekilde razı edilmiş kızlarla Sade bu uygunluk sınırlarını epeyce aşmıştır. Uysallığı içinde insani bir onur taşıyan evli bir kadına da bazı kısıcılık edimlerinde bulunmak istemiş, ancak erotik tadın varılması istenen en yüksek noktaya ulaşamamıştır. Sade'ın Jerôme'un ağzından söylediği lafların derin anlamı da bunu desteklemektedir: Burada şimdi yaptıklarımız, asıl yapmak istediklerimizin sadece bir gölgesinden başka bir şey değildir. Cinayetler, kısıcılıklar önemli özelliklerini yalnız yasaklanmış olmalarından almıyorlar, aynı zamanda bunları işleyenlerin en uç sayıklamalar içinde kendilerini aldatır duruma düşmeleri de şart: Güneşe saldırmak, şu evreni ondan yoksun bırakmak, ya da dünyayı tutuşturmak için hükmümüz altına almak... Gerçek suç bu olurdu işte, asıl suç... Yalnız burda bir noktaya dikkat etmek gerekir; yukardaki düşün yatıştırıcı bir yönü varsa o da suçlunun evrenle birlikte yok olmayı tasarlamasından ileri geliyor; evreni yakacak, kendini de yoksun bırakacak. Sadik suç hiçbir zaman kendini doğuran amacın aynı değildir; kurbanın durumu o amaçla tam ilintili olmadığı gibi özne de kendini düşünle kavramaktadır; aralarındaki bağlantı, kendilerini su sızmaz özdenliğin kucağına atan dramın alaya alınmış bir benzeridir sadece. Bunun içindir ki Sodome'un Yüz Yirmi Günü'ndeki papaz, aynı anda bir ikincisini kafasına koymadan bir suça girişmiyordu. Zevk düşkünü için suikast anı ayrıcalıklı bir andır. Gerçekle zorunlu olarak çatışacağı utanç durumunu böyle anlarda unutabilmektedir de ondan. Sadik şölende öyküler anlatmanın çok önemi vardır; öyküler anlatılır, duygular etin, kemiğin artık kırıdamayacağı bir şekilde uyandırılır. Dalgınlık içinde amaca ulaşmak için tam anlamıyla kendinden geçilir. Aslında sefihin yarattığı gölgeler zevklenmeye bir biçim

sağlamaktan başka bir şey değil; kozunu onların gerçekdışı durumlarına göre oynamak gibi bir şey. Sade erotizmi seçerken düşcül olanı da seçmektedir; başarısızlığını, kırıklığını tehlikeye sokmadan kendini güvenle yerleştireceği tek sığınak düşcül edimlerdir çünkü. Bütün yapıtlarında bunu tekrarlar Sade: Duyguların zevklenmeye bitişik bütün yönleri düşler üstünde tünemektedir. Kişioğlu mutluluğu ancak düş gücünün isterlerini, keyiflerini yerine getirirken yakalayabilir. Kişioğlu, zamandan, yerden, polisten, mapustan, -yokluğun boşluğundan, donuk durumlardan, varlığın çözülmez işlerinden, ölümden, hayattan ve bütün uyumsuzluklardan yalnız onunla kaçacak kurtulacaktır. Ve Sade'ın erotizmi kısıcılıkla, öldürücülükle değil, başka bir şeyle bütünlenecektir: Edebiyatla.

İlk bakışta Sade'ın daha birçok mapuslar gibi, yazı yazmakla cezaevinde bulunmanın bir gereğini yerine getirdiği sanılabilir. Böyle bir fikir ona tam anlamıyla yabancı da değildi: 1772 yılında La Coste şatosunda temsil edilen oyunlarının birinden bazı sayfalar karısının titiz incelemesi sonunda çıkarılmıştı; bunların cinsellikle ilgili bazı bölümler olduğu düşünülebilir; dört yıl sonra Vincennes'e tıklandığında, orada da gerçek bir yapıta başladığını biliyoruz. O sıralar aynı kalenin başka bir hücrelerinde çile dolduran Mirabeau da "diri diri mezara gömdüler beni" diye inliyor, yazarak kendini oyalamak istiyordu; çevirilerle, açık saçık yazışmalarla bir yandan zamanını öldürüyor, etini susturuyor, bir yandan da düşman toplumu dinamitlemeye çalışıyordu. Sade'ın da böylesi birtakım itilerle hareket ettiğini görüyoruz; tam anlamıyla bir uğraş içine girmiştir o da; yazdığı bir romanı yeniden sil baştan etmekle kendini bir tutuma sokmak ister gibidir; o da kendi cellatlarından öç almak için yanıp tutuşmaktadır; karısına yazdığı mektuplara neşeli küfürler döşenir: Günahlarımla ödeyip duracağımı, kendimi korkunç bir çekimsizliğe, bir yokluğa indirgeyeceğimi sandınız. Ama hesabınız doğru çıkmadı. Bana hayaletler, gölgeler kazandırmış oldunuz; asıl iş bundan sonra başlıyor o hayaletlerle, o gölgelerle...

Ancak Sade'ı yazmak kararına tutsaklığın ittiğini düşünsek bile, aslında yine de bu kararın daha derin kökleri olduğunu aklımıza getirmeliyizdir. Sefahat hayatı boyunca öyküler anlatmış, ya da anlattırılmıştır. Ne var ki fantezilerine paralel giden gerçek, bir yerde yoğunluğunu o fantezilere yüklemeye başlayınca incitiyordu da onları; eşyanın donukluğu simgelerle donatıyordu gerçeği; kelimelerde saklı simgelerdi bunlar; bir çocuk bile bilir ki kâğıtlara çiziktirdiği karalamalar, kendi katkısızlıkları içindeki kirli düşünceyi daha iyi belirttiklerinden, organların kendilerinden de, jestlerinden de daha büyük bir ayıp gerilimi yapabilmektedirler; her türlü saygısızlık, her türlü saldırı böylesi yollarda daha kolay, daha güvenli bir şekilde gelişebiliyor; Sade'ın kişileri uzun uzun gevezeliklere dalarlar; kendisi de Rose Keller olayında sonu gelmez söylevlere girişmiştir, biliyoruz. Söz, görüntülere bir anıt sarsılmazlığı kazandırmaya elverişli olduğundan ve her türlü inkâra karşı koyduğundan, kişi için yazmak da etkin bir durum sağlamaktadır. Yazı sayesinde iyilik, ikiyüzlülüğe ve ahmaklığa bitişik olduğu anlarda uğursuz onurunu korur; suç kendi büyüklüğü ölçüsünde suçlu kalır, cançekişen bir vücutta özgürlüğün elle dokunulur bir yanı olur. Edebiyat Sade'a düşlerini lif lif ayırmak ve onları adlandırmak olanağını vermiş, onun şeytansı sistemiyle birbirine dolanmış uyumsuzlukların üstüne yükselmesini sağlamıştır. Dahası var, suçlu gölgeleri saldırgan bir şekilde göz önüne serildiği için edebiyatın kendisi de şeytansı bir iş oluyor; edebiyata paha biçilemez bir değer kazandıran da bu olsa gerek. Sade'ı, anlatma çabası içinde tutkulu bir plana kaymış bir soyutçu (isolationniste) olarak ele almak onu yanlış anlamak olur; Sade'da kendi yazış tarzına balta girmemiş ormanları, hayvanları yakıştıran bir insan-sevmez (misanthrope) hali hiç yoktur; öbür insanlardan kopmuştur, ulaşılmaz bir varoluştur onun dadandığı. Özel hayatının ortasında yabancı bilinçleri tanık olarak yaşatması gibi, geniş halk kitleleri karşısında kitaplarla kendini betimlemesi de doğal bir şeydir.

Kendini rezil etmekten başka hiçbir isteği yok mu acaba? 1795'de şöyle yazıyor: Size büyük gerçekler sunacağım. Dinleyeceksiniz onları, üstlerinde düşüneceksiniz; hepsi hoşunuza gitmez belki, ama sevdiğiniz kısımları da olacak. Aydınlığın ilerlemesine benim de kattığım bir şeyler olacak, buna sevineceğim.^[8]

Nouvelle Justine'de de şöyle diyor: Sonuçlan ne olursa olsun kişioğlunun temel gerçeklerinin kılığını değiştirmek, insanları gereği gibi sevmek değildir. Uyarsızlar Grubu oturumlarına başkanlık ettikten ve bu topluluk adına söylevler dilekçeler yazdıktan sonra, bazı çok seyrek anlarda insanlığın sözcüsü olarak öğündüğü de olmuştur. Ama bu düşünceler çarçabuk geçecektir. Çünkü yaşadığı deney, o sıralarda lanetlenmiş görünümünden çok, eski zenginliğini nitelendirir durumdaydı. Şeytana dadanması çok kolay bir işti. Ondaki içtenlik kötü niyetle çözülmez bir şekilde iç içe girmişti bir kere. Gerçeğin rezil olmasından büyük bir keyif duyuyordu. Rezaletin bir görevi varsa bunu mutlaka gerçek adına kullanmalıydı. Haksızlıklarını kibirle üstlendiği anlarda da kendisini haklı bulmuş, kesenkes aşağıladığı halk yığınlarına bir bildiri ulaştırmayı ihmal etmemiştir: Yazıları, başkalarıyla ve yaşadığı dünyayla olan ikili bağıntısını iyice göstermektedir.

Kişide tansıma yaratan yönü daha çok seçtiği anlatım şeklidir. Öylesi kıskanç bir tuhaflıkla beslenen Sade'in, yaşadığı deneyi anlatımlara dökerken de, sözgelimi bir Lautreamont'un yaptığı gibi, garip bir biçimden yararlanması beklenirdi. Ancak bir kere XVIII. yüzyılın lirik olanaklar bakımından oldukça cimri olduğunu düşünmeliyiz. Sade, yaşadığı çağda, şiirde eritilen yavan duygululuktan nefret ediyordu. Çağ da şiir açısından "lanetli bir şair"i yetiştirecek olgunluğa erişmiş değildi. Hiçbir şey Sade'a kendini büyük edebi ateşlerle tutuşturacak veriler sunmuyordu. Gerçek bir yaratıcı -hiç değilse belli bir planda, belli anlarda- verilerden kurtulmalı, bütün bir yalnızlık içinde öbür insanların ötesine sıçramalıdır. Sade'da ise kibrinin iyice maskeleyemediği içten bir tutku, bir zayıflık var; suçluluk adı altında da olsa toplum Sade'in yüreğinde bağdaş kurmuştur; dünyayı, insanı ve kendisini yeniden yaratmak için ne zamanı, ne de araçları vardır; iyice sıkışık durumdadır; kendini savunmanın verdiği bir sıkışıklıktır bu; demin demiştik, yazarken bir sağduyu ele geçirmeye uğraşmaktadır her şeyden önce; başkalarını onunla bağışlayarak, hatta onunla doğrulayarak çıkmaza düşürmesi gerekir; kendini anlatacağı, kabul ettirmeye çalışacağı yerde savunma yolunu seçmiştir; kendini açıklamaya kalktığı zamanlarda da toplumda kabul edilmiş öğretilerden, edebi biçimlerden yararlanır; düşünce yetenekleri akılcı bir çağda oluştuğundan hiçbir araç ona usavurma kadar güvenli gelmemektedir. Bir yerde, evrensel törenin her ilkesi gerçek birer kuruntudur derken, bir başka yerde çağdaş estetiğin genel koşullarına uysalca boyun eğmekte, evrensel mantığın savlarına katılmaktadır. Böylece düşüncesi de, sanatı da bir açıklığa kavuşuyor: Kendini ileri sürüyorsa, bu her zaman kendini bağışlamak gibi bir edimi sınamasına bağlanmalıdır. Sade'in yapıtları, kendi suçluluğunu ortadan kaldırarak, suçun en uç bölgelerine yönelme yolunda belirsiz bir atılımda bulunmak diye özetlenebilir.

Sonuçta Sade'a sevimli gelen yazı türünün parodi olması hem ilginç, hem de doğal bir şeydir. Yeni bir evren kurmayı sınınamıyor o; öykündüğü bir biçimle, öğretilmiş bir biçimle eski evreni alaylı bir şekilde değiştirmekle yetiniyor; ilkin içinde dolup taşan kuruntulara inanmış gibi görünür: Suçsuzluk, iyilik, bağlılık, cömertlik, namus gibi; sözgelimi Aline et Valcour'da, Justine'de, Les Crimes de l'Amour'da (Aşkın Suçları) dokunaklı bir şekilde iyiliği betimlediği zaman da yalnız sakıncalı bir düzene, bir manevraya girişmesi söz konusu değildir: Justine'in giyindiği "gaz"ları da bir edebiyat yapmacığından fazla bir şey olarak düşünmeliyizdir. İyiliği inciterek eğlenmek için ona bir gerçeğin yüklenmesi gerekir. Öykülerini ahlaksız bularak eleştirenlere karşı Sade ikiyüzlülük içinde şunu yazmıştır: Çevresinde biriken pislikleri, rezaletleri iyice anlatmadan, iyiliği belirtmenin olanağı var mıdır? Ama kendisi bunun tam tersini düşünmektedir: İyinin aldaticılığını kavramamış okurlara, kötünün tadlarını nasıl aşılacak acaba? Namuslu kimseleri aldatıyor olmak, onları incitmekten daha şehvet vericidir. Sade da kâğıt üstünde iç gıcıklayıcı istiareler karalayarak hınzırlığın bu sivri zevkini tadmaktadır. Ne yazık ki çok kez kendisi eğlenirken bizi pek eğlendirmiş olmuyor; çıkarma resimler gibi kurduğu öyküler ve olaylar aynı soğuk dil, aynı yavan anlatım içinde, donuk koşullara göre zincirlenir giderler. Bununla birlikte Sade en parlak sanat başarılarını parodilerle elde etmiştir. Maurice Heine'in belirttiği gibi kara roman akımının öncüsü olan Sade, inanılmazı, düşcül olanı anlatırken fazla akılcı kalmamaktadır. Kendini düş gücünün aşırılıklarına bıraktığı zamanlarda bir okur olarak ondaki epik sertliğe mi, eğleni havasına mı hayran olmam gerektiğini kestiremiyorum. İşin olağanüstü yanı surda ki, söz konusu eğleni tutumu Sade'ın sayıklamalarını yıkmayacak bir şekilde geliyor. Üstelik güvensizliğimize karşı bu sayıklamaları savunacak kuru bir şiir de sağlıyor ona. İnkârın dehası otağını kurmuştur Sade'da; en ciddi olduğu anlar soytarı olduğu anlardır, en özden olduğu durumlar kötü niyetin belirgin olduğu durumlardır. Ağırbaşlı usavurmalarda bulunurken birdenbire gereksiz konulara atladığı halde, çok kez aşırılıklar onda ince, katıksız gerçeklere dönüşür. Düşüncesi, çoğunca baştan düzenlediği sonucu bozacak şekilde gelişir ve bizi kaygılandıran bir amaca doğru yönelir; bu arada biçim de şaşırtıcı durumlar içine girer. Tekdüze ve tutuk bir anlatım sürüp gider, canınız sıkılmaya başlar; sonra birdenbire acı, alaycı, arsız bir şekilde bir gerçek bu duruk gidişi aydınlatıverir, sert bir patlama yaratır ondan. İşte o zaman Sade'ın anlatımı neşesi, öfkesi, kibirli hamlığı içinde büyük bir yazarın anlatımı haline dönüşür.

Bununla birlikte Justine'i bir Manon Lescaut'nun, bir Les Li-aisons dangereuses'ini yanına yerleştirmek kimsenin aklına gelmez. Sade'ın yapıtlarının estetik sınırlarını yine o yapıtların isterleri belirlemektedir: Sade bu isterlerin önünde bir sanatçı için gerekli gerilemeyi yapmamıştır; gerçeği yeniden kurmaya niyetlenirken aşağılamak için gerekli değişiklikler, ayrılıklar eksiktir onda. Kendi kendine de karşı koymuş değildir; kuruntularını kendi dışına itmekle yetinmiştir; öyküleri gerçekdışı öğelerle, yapma bir açıklıkla, bir erken bunamışın tekdüze sayıklamalarıyla doludur. Ne söylemişse kendi keyfi, kendi zevki için söylemiş, bunları bir okura kabul ettirmek konusunda hiç kaygılanmamıştır. Ne toplumun karşı koymaları, ne de Sade'ın yüreğindeki gizlerde kaynaşan daha dokunaklı şeyler anlatılır bu yapıtlarda. Mağaralar, yeraltları, gizemli şatolar gibi kara romanın temel öğeleri onda tuhaf bir anlam kazanırlar: Sade, görüntünün soyut durumlarını simgeleştirir; kavrayışı, verinin bütününe, yani o veriyi çerçeveleyen engellere doğrudur. Görüntü noksansız bir şekilde uysal ve yumuşaktır, yalnız içine konulmuş olanı bulursunuz onda; büyülü bir ülkedir görüntü, hiçbir güç oraya kapanmış zorbayı çıkarıp atamaz. Sade edebi bakımdan bir donukluğa heveslendiği zaman ona başvurur. Yer ve zaman öğelerinin düzenlenmesine gerçek bir olayın akışı oranında dikkat etmez: Anlattığı yerler bu dünyada olan yerlerden değildir; serüvenlerden çok, canlı tablolar serilir gözümüzün önüne; sürenin bir önemi yoktur Sade'ın yapıtlarında; ne yapıtların sonu bellidir ne de o

yapıtlardaki son. Bizi çağırıldığı cinsel şölenlerin hiçbir yerde geçmemesi de önemli, ama asıl önemli olan bu şölenlerde hiç kimsenin işe karışmamasıdır; cellatlar öfkeleri içinde, kurbanlar bayağılıkları içinde donup kalmışlardır. Sade kişilerine diri bir yoğunluk kazandıracağı yerde onlarda tatlı tatlı sayıklamayı sevmektedir; bu kişiler vicdan azabını bilmezler, daha yeni doydukları zamanlarda bile iştahsızlık yoktur onlarda, göz kırpmadan adam öldürürler, hepsi de kötünün soyut biçimlerinden ibarettirler. Ancak erotizm, aileye, topluma, insana ilişkin hiçbir kök taşımazsa olağanüstü kimliğini yitirir; böyle bir durumda ne bir uyumsuzluk, ne bir esin, ne de bir ayrıcalık söz konusu olabilir artık; erotizm artık bireyler arasındaki hiçbir dramatik bağlantıyı açıklamamakta, tersine, biyolojik bir kabalığa inmektedir. Ne var ki şehvet ya da acı çekme durumlarında her yeri vücut dolduruyorsa, etin içinde esprinin düşüşü, yabancı özgürlüklerin karşıtlığı nasıl anlaşılacaktır? Hiçbir bilincin somut olarak varlığını koruyamadığı böylesi aşırı durumlarda nefret bile sönmeye yüz tutmaz mı? Sözelimi Edgar Poe'nun Kuyu ve Sarkaç adlı öyküsünden kendimize bir sıkıntı payı çıkarıyorsak, bu daha çok o öyküdeki öznenin iç durumunu kavrayabilmemizdir. Ne var ki Sade'in kişileri öyle değil; onları daha çok dıştan kavırıyoruz; Florian çobanları gibi zorunlu bir dünyada hareket ederler; yapmacık bir yaşamaları vardır onların; bunun için de o kara çoban türküleriyle dolup taşan dünyada bir çıplaklar kolonisinin sert kuralları gibi birtakım kuralları vardır.

Sade'in titizlikle sahneye koyduğu zevk şölenlerinde, tuhaf ve duygusal karmaşıklar aranacağı yerde, insan vücudunun anatomiye ilişkin olanaklarının tüketilmesi yoluna gidilir. Bununla birlikte bu olanaklara estetik bir gerçek kazandırmada başarısızlığa uğrayınca, Sade'in içine o ana kadar kuşku edilmeyen cinsel biçimler doğuvmektedir; şu öğeleri toplayan biçimler sözelimi: anneye duyulan kin -cinsel soğukluk- zihin tutumu -edilgin sodomi- kıyıcılık. Düşleme gücü ile ayıp denen nesne arasındaki bağlantıya kimse onun kadar belirgin bir şekilde parmak basmamıştır; cinselliğin, görünüşlerin varlığı karşısındaki durumunu bir anda inanılmaz bir derinlikle kavrar Sade. Yalnız bu böyledir diye ona psikolojik alanda gerçek bir yenilikçi gözüyle mi bakacağız? Kolay bir şey değil buna karar vermek. Bir fikrin öncüsü olan kimseye her zaman az ya da çok şey bağlarız. Ama var olmayan, Hegel'in deyimiyle oluşmamış, bir gerçeğin değeri neyle ölçülebilir? Bir fikre değerini kazandıran, getirdiği yöntem ve özetlediği deneydir. Yeniliğiyle bize çekici gelen bir formülü hiçbir gelişme doğrulamıyorsa ona ne yer vereceğimizi bir türlü kestiremeyiz. Ya onu aşırı derecede zenginleştirecek şekilde anlamlandırma yoluna sapar, ya da tersine kapsamını küçümsemek davranışına gireriz. Sade'in yapıtları önünde tarafsız okurun düştüğü duraklama hali de böyledir; bir sayfada dokunulmamış alanlar açılır gibi görünen beklenmedik bir cümleye rastlarırsınız birden, sonra sayfayı çevirir çevirmez fikir değişir; diri ve kendine özgü bir ses beklerken bakarsınız birden Holbach'ın, La Mettrie'nin bayağı saçmalamaları ile karşılaşmışsınız. Sözelimi 1795 yılında yazdığı şu satırlar çok ilginçtir: Çiftleşme tutkusunun bütün öbür tutkulara egemen olduğuna inanıyorum, ama öbür tutkuları bir araya getiren de odur. Bu parçanın birinci bölümünde Sade sadece Freud'un "pansexualisme" adıyla anılan cinselliğe indirgeyici davranışının salkıcısı olmakla kalmıyor, erotizmi insan yönsemelerinin temeli olarak da alıyor. Öte yandan cinselliğe onu aşan anlamlar yüklemeye çalışan bir davranışı var; libido her yeredir ve her zaman kendinden fazla bir görünüm kazanmak eğilimindedir; Sade bu gerçeği sezmişti kuşkusuz. Halkın ahlaki bir canavarlık ya da psikolojik bir kusur olarak düşündüğü "sapıklıklar"ın iç istek denen durumun kabuğunu meydana getirdiğini biliyordu. Duyduğumuz tadların, nesnenin kendinde bulunan niteliklerle değil, daha çok özneye olan bağıntılarıyla uyarıldığını da anlamıştı. Nouvelle Justine'in bir yerinde pislik-yiyiciliğini açıklamaya çalışır. Gerçi bu konudaki kanıtları oldukça kekeme kanıtlardır; ama -imgelem kavramını beceriksizce kullanarak- bir nesnenin gerçeğinin onun ham varlığından ibaret olmayıp bireysel deneyimiz sırasında bize sunabildiği duygulardan da meydana geldiğini söylemesi ilginçtir.

Böylesi sezgileri bize Sade'in kişiliğinde bir psikanaliz öncüsünü selamlamaya götürüyor. Ne yazık ki psiko-fizyolojik uygunluğun ilkelerini Holbach'tan sonra tıpkı onun gibi tekrarlaması özgünlüğünü azaltacak, buluşlarının değerini yitirecek niteliklerdir. Anatomi bilimi ilerleyince insanların kurduğu örgütle yarattığı zevklerin bağlantıları kolayca ortaya çıkacaktır. Çirkinliğin cinsel çekiciliklerini araştırdığı Sodome'un Yüzyirmi Günü'nün coşkulu sayfalarında bu bağlantının çelişik yönü sezdirilmeye çalışılmaktadır. Besbelli ki cinsel zevklenme sırasında bu zevklenmeye yükseklik kazandıran öğeler daha çok bayağıya, çirkine, iğrence ilişkin öğelerdir. Güzellik kuru ve basit bir şeydir, çirkinlikse olağanüstü, albenili bir şey... Kuşkusuz, ateşli bütün düşler, o kuru, basit şeydense o olağanüstü, albenili şeye sığınmak isteyeceklerdir. Gönül isterdi ki, Sade bayağılık ve istek arasında kurduğu bağı açıklasın, derin nedenlerine insin onun; oysa tam tersine, kalkıp daha önce söylediklerini silen bir sonuca vardığını görüyoruz: Bütün bunlar organlarımızın yapısına, kazanmış olduğu biçimlere bağlı şeylerdir. Vücudumuzun yapısını nasıl değiştiremiyorsak, zevklerimizi değiştirmeye de onca yetenekli değilizdir. Kendine karşı böyle kızgın bir sevgi besleyen bir adamın kişisel ayrımları yok edecek bir kuramı savunması oldukça tuhaf bir davranış olsa gerek. Bir yerde insan yüreğinin daha iyi kavranmasını istiyor; onun en tuhaf yönlerini açıklamaya çalışıyor; sözgelimi insan ne bilinmez yaratıktır diyor; bu çözümlenmeleri kimse benim gibi yapamaz diye öğünüyor; sonra da bir yerden La Mettrie'nin insanı makine ve bitkiyle bir tutan, psikolojiyi hiçe indiren ilkelerini benimseyiveriyor. Şaşırtıcılığı ne olursa olsun, bu uyumsuzluğun nedeni kolayca anlaşılacaktır. Bir canavar, bir gulyabani olarak anılmak istememektedir Sade. Gerçi kendi giziyle iyiden iyiye büyülenmiştir, ama bundan korkmaktadır da; belki de bundan, kendini açıklayacağı yerde, kendini savunmak yolunu tutmuştur. Blamont'a^[9] söylediği sözlerle de doğruluyor bunu: Sapışlarımı usavurmalarla destekledim; kuşkulanacak hiçbir şeyim yok: Zevklerime karşı çıkabilecek her şeyi içimden söktüm, attım, yok ettim. Belki de bin kez söylemiştir, özgürlük çabalarının ilki pişmanlığa karşı kesin bir zafer kazanmak olmalıdır. Her türlü suçluluk duygusunu boşlamak mı istiyorsunuz, bunun için sorumluluk duvarlarını yıkan bir öğretiye kapılanmaksınız; böyle diyor Sade. Ancak onu sadece bu yönünü görerek değerlendirmek büyük bir yanlışlık olacaktır. Birçokları gibi Sade da gerekirciliğe yaslanmışsa, bu, özgürlüğünü yakalamak içindir. Sade'in şamatalarının arasına sokuşturduğu ve ortak bir nitelik gösteren bu söylevler, onların bütün diriliklerini, bütün gerçeklerini siliyorlar sonunda. Bunlarda artık okura seslenmiyor, kendine sesleniyor; gevezelikleri, tekrarlanması sofuca bir iç döküşten daha doğal olan bir arınma ayininin değerini taşımaktadır. Sade bize sadece özgür bir adamın yapıtını sunmuş olmuyor, kendi özgürlük çabasına bizim de katılmamızı istiyor. Bizi kendine bağladığı asıl nokta da burada işte: Giriştiği iş ve girişme tarzı, kullandığı bütün araçlardan daha fazla bir gerçeklik payı taşıyor. Sade kapılandığı gereklilikte iyice karar kıldıysa, bütün töresel kaygılarını da bir kenara atmak zorunda kalacaktı. Oysa bu kaygılar hiçbir mantığın karartamayacağı bir açıklıkla yine de belireceklerdi. Sade, tatsız bir tarzda kullandığı ucuz özürlerin ötesinde düşünmüş, saldırganlığında ayak diremiştir. Bu inatçı özdenlik sayesinde ki onu, usta bir sanatçı ya da tutarlı bir filozof olarak değilse de büyük bir ahlakçı olarak selamlayabiliyoruz.

Her şeyde aşırı niteliğiyle Sade, çağının tanrıcaları ile uzlaşamıyordu; yapıtlarını 1782'de tanrıtanımazlığın bildirisi bir kitapla açması bundandır: Dialogue enire un pretre et un moribond (Can Çekişen Biri ile Bir Papazın Konuşması). Jean Meslier'in Vasiyetnamesi'nin yayımlandığı 1729 yılından beri Tanrının varlığı birçok kere yadsınmıştı; sözgelimi Rousseau Yeni Helo'ise'de sevimli bir dinsizi, M. de Wolmar'ı tanıtmaya cesaret etmişti;. 1745'de papaz Melegan, Zoroastre'ı yazdığı için deliğe tıkmıştı; La Mettrie, Frederic H'nin yanına sığınmak zorunda kalmıştı. Holbach'ın Systeme de la Nature (Doğanın Sistemi) adlı kitabıyla yaygınlık kazandığı, Sylvain Marechal'in Recueil philosophique (Felsefe Defteri) adı altında toplanan bildirilerle kesin bir şekilde açıkladığı

tanrıtanımazlık, giyotini Mutlak Varlığın lütfuyla işleten bir yüzyıl için az tehlikeli bir öğreti değildi. Sade, tanrıtanımazlığı savunarak kışkırtıcı bir davranışı yılmazlıkla ortaya koydu; ama bu aynı zamanda özdenlik payı taşıyan bir davranıştı da. Bütün yararlı yönlerine karşın Klossowski'nin incelemesi, Sade'daki tutkulu tanrıtanımazlığı bir gereksinme itirafı olarak ele aldığı için sanırım ona hayınlık etmiştir. Günümüzde Tanrıya saldırmak Tanrıyı kabul etmektir gibi bir safsataya tutunulduğunu biliyoruz. Bu daha çok, gerçek bir tanrıtanımazın yadsıdığı kimselerce uydurulmuş bir şey. Sade, Tanrı fikri insanlarda bağlayamayacağını tek haksızlıktır, derken çok güzel açıklamaktadır bunu. Bu alayda ilkin saldırgan bir yönü var onun; sonra bir Descartes çocuğu olarak basitten bileşiğe giden, en kaba yalandan en hileci yanlışa uzanan bir yönü de var. Sade biliyor ki, bireyi toplumun bağlandığı putlardan kurtarabilmek için ilkin ona gök karşısında bir özerklik sağlamakla işe girişmelidir; kişioğlu, saçma bir şekilde inanış bütününe bağladığı o gizemli korkuluğun zulmü altına girmeseydi, özgürlüğünü ve gerçeğini öyle kolayca gözden çıkarmayacaktı. İnsan Tanrıyı seçerken kendini inkâr etmiştir. Asıl bağışlanamayacak olan da budur. Sade hiçbir yüksek güce yer vermez: Sadece yeryüzü vardır. Sade cehenneme ve sonsuza inanmanın kısıcılık duygularını nice güçlendireceğini bilmez değildir. Sözgelimi Saint-Fond bu inançta tutsakların sınırsız acılarını tatmak umudunu arar; ayrıca doğanın yaygın kötülüğünde barınan şeytansı bir düştan tad alır. Ama yine de Sade için bu varsayımlar akıl oyunlarından ileri gitmemektedirler. Yarattığı kişilerde kendini bulmadığı gibi yapıtlarında konuşturduğu sözcüler de kendi durumunu bütün bütüne yansıtmazlar. Mutlak suçun çevresinde denenirken Tanrıyı incitmek değil, doğayı öldürmek istemektedir. Dine karşı söylevlerinde yadsınabilen nokta, bunların usandırıcı bir tekdüzelik içinde sınanmış ortak alanlara kaydığı noktadır. Dahası var, Nietzsche'den önce Hıristiyanlığa bir kurban dini niteliği tanırken ve ona gücün bir öğretisi gözüyle bakarken bu söylevlere kişisel bir cerbeze vermektedir. Herhalde iyiniyeti kuşkuya kapılanmış değildir. Sade'in eğilimi temelde bir dinsizlik eğilimidir; en ufak bir metafizik kaygı yok onda; kendi anlamını ve kaderini araştırmayacak kadar varlığını ileri sürmeye dalmıştır. Bundan dolayı kanıları hiçbir zaman çelişmezler; bir kilise ayininde mi bulunuyor, bir rahibe iltifatta mı bulunuyor, yaşlı ve kırgın Sade'in ikiyüzlülüğündendir bu, ama vasiyetnamesine bakarsanız bu ikiyüzlülüğü göremezsiniz. Ölüm, bireyselliğinin bozulması, çözülmesi anlamına geldiğinden, kocamak kadar ürkütmüştür onu: Yapıtlarında öbür dünya korkusunu hiç görmüyoruz. Yalnız insanla uğraşmış, insana ilişkin olmayan her şeye yabancı kalmıştır.

Bununla birlikte insanlar arasında da tek başınadır; XVIII. yüzyılın Tanrının egemenliğini yürürlükten kaldırdığı ölçüde, Sade da onu başka bir putla değiştirdi. Tanrıya inananlar da tanrıtanımazlar da Yüce İyi'nin (Bien Supreme) gömlek değiştirmiş yeni görünümüne aynı adı bulmuşlardır: Doğa. Böylece evrensel ve kesin bir ahlakın kolay uyumlarından vazgeçmiş olmuyorlar. Yüksek değerler göçmüş, zevk, iyinin ölçüsü olmuş ve bu hedonizmle özseverliğe itibar kazandırmıştır. Madame du Chatelet şöyle yazar: "İlkin dünyada hoş anlar ve duyarlıklar elde etmekten başka şeyi olmadığını kendi kendine anlatmakla başlamalıdır işe." Ancak bu sıkılğan bencillerin, özel çıkarın genel çıkarla uyumunu sağlayacak bir düzeni savunmaktan geri kalmadıklarını da belirtelim; onlara göre toplumun, tek insanın, ve kitlenin yararına gelişmesi için bir sözleşme çerçevesinde akla yakın bir düzen kurmak yetecektir. Bu iyimser inanış, ilk trajik çelişkiyi Sade'la tadıyor.

XVIII. yüzyıl, aşkı, çoğunca ağır ve karanlık renkler kullanarak betimler; Richardson'da, Prevost'da, Duclos'da, Sade'in hayranlıkla adını ettiği Crebillon, hele tanımadığını ileri sürdüğü Laclos gibi yazarların yarattıkları kişilerde az ya da çok bir şeytansılık görülmektedir; ancak bunların kötülükleri bir kendindenlikle değil, daha çok isteklerinin ya da zihinlerinin sapışlarıyla beslenir;

oysa asıl erotizmin güdüsel niteliği dolayısıyla itibar kazanmış bir yönü vardır; Diderot'ya göre saf, sağlam ve türün yaşamasına yararlı olan cinsel istek hayatın kendisi demektir ve getirdiği tutkular da hayat kadar iyi, bereketli tutkulardır: Religieuse'ün rahibeleri sadık kötülüklerden hoşlanıyorlarsa, bu, isteklerini doyurmak yerine önleme davranışlarından ileri gelmektedir. Cinsel deneyi karmaşıklık içine sıkışmış ve sevinçsiz olan Rousseau da aşağıdaki sözleri söylemekten kendini alamaz: "Tatlı şehvet, temiz, canlı ve hiçbir acıyla karışmamış zevk..." Sonra da ekler: "Bence aşk sevilen nesnenin kusursuzluğunu düşleyerek yanıp yakılabilmektir; bu düş onu erdemin coşkusuna götürecektir; çünkü bu fikir her zaman kusursuz bir kadın fikrine bitecektir".^[10] Retif de la Bretonne'da bile zevk, taşıdığı coşku niteliğine karşın aslında gönül çelen, yumuşak, sessiz ve sevecen bir yöndedir. Cinselliği bencillik, kıyıcılık, zorbalık olarak ilk ele alan Sade olmuştur. Sadece bu bile ona çağının duyarlık tarihinde eşsiz bir yer kazandıracak önemdedir; oysa Sade'ın bununla kalmayıp bu sezgiden çok daha değişik ahlaki sonuçlar çıkardığını da görüyoruz.

Kötü doğayı açıklamak Sade için yeni bir fikir değildi; yapıtlarını iyice okuduğu Hobbes çok daha önce "insan, insanın kurdudur," demiş ve insan için doğal halin bir savaş hali olduğunu belirtmişti; İngiliz ahlakçıların ve mizahçıların yapıtları da bu önemli ortak çizgiden geçer; zaten Sade da bunların arasında Swift'i kopya ederek işe başlamıştır. Fransa'da, Vauvenargues, eti temel sakatlıkla karıştıran ve Hıristiyanlığın bir uzantısı olan jansenist ve püriten geleneği benimsemişti. Bayie ve hele Buffon Doğanın bütün bütüne iyi olmadığı gerçeğini ortaya koymuşlardı; XVI. yüzyıldan beri yürürlükte olan ve özellikle Diderot'nun ve ansiklopedistlerin yapıtlarında rastladığımız o ilkel yabansı halin iyilikle dolu olduğu efsanesine XVIII. yüzyıl başlarında Emeric du Cruce'nin nasıl saldırdığını biliyoruz; tarih, yolculuklar ve bilim deneyinde saklı tezi bir sürü kanıtla desteklemek ve güdülerini izlesin diye deliğe tıktığı için de Toplumun Sade'ı kabul ettiğini söylemek kolaydır. Ancak onu kendinden öncekilerden ayıran özellik şu noktada toplanmaktadır: Kendinden öncekiler Doğanın karalığını belirtirken hemen onun karşısında Tanrıdan ya da toplumdaki çıkmış bir ahlakla dikiliyorlardı; Sade ise "Doğa iyidir, onun doğrultusunda gidelim" ilkesinde birinci noktayı atmakta, ikinci noktayı tuhaf bir şekilde almaktadır. Yasaları, kinin ve yıkmanın yasaları bile olsa, Doğanın örneği yine de uyulması gereken bir değer taşır. Sade yeni bir inancı kendi yöndeşlerine karşı çevirirken nasıl bir hile kullandı, önce bunu incelemek gerek.

Sade, Doğa ile insan arasındaki bağıntıyı değişik biçimlerde kavramıştır; Bu değişiklikler bana bir dialektiğin anlarıymış gibi değil de, bazan hırsını sınırlayan bazan zincirinden boşanan bir düşüncenin duraklamalarıymış gibi gelir. Acele özürler bulmakla yetindiğinde Sade dünyanın mekanik bir görünümünü ele almaktadır. La Mettrie "bizi yöneten ilkel davranışların etkisiyle hareket ederken, taşmalarının etkisi altında kalan Nil nehri kadar ya da dalgalarının etkisi altında kalan deniz kadar suçlu değiliz" dediği zaman insanın edimlerinin ahlaki kayıtsızlığını garantiye almıştı. Sade da öyledir, kendini özürle göstermek için insanı bitkilerle, hayvanlarla, doğal birimlerle karşılaştırır. Kendi keyfine göre hareket eden bir makinenin buyruğu altındayım, der.^[11] Ancak böylesi yargılarda ne denli destek ararsa arasın, yine de o yargılar gerçek düşüncesinin aynası değildirler. Bir kere Doğa onun gözünde kayıtsız bir makine değildir; kara bir dehanın Doğayı yönetmesini isterken yarattığı tiplerin belli anlamları vardır; Doğayı yırtıcı ve öldürücü görmektedir; yıkma, parçalama esprisiyle doludur Sade'ın Doğası; yaratma gücünün keyfinin doğrultusunda yaşamayan bütün yaratıkların yok olmasını ister. Öte yandan insan Doğanın bütün bütüne tutsağı da değildir ona göre; Aline et Valcour'da insanın Doğadan kopabileceği ve ona karşı olabileceği belirtilmektedir: Şu anlaşılmaz Doğayla oynama sanatını daha iyi öğrenmek için saldırmak cesaretini göstermeliyiz ona. Juliette'te ise daha kesin bir dille şöyle denmektedir: İnsan bir kez yaratıldı mı, artık Doğanın elinden

çıkılmış oluyor: Doğa insanı bir kez yarattıktan sonra artık onun üstünde bir egemenliği kalmıyor. Sade bu fikrinde ayak diremiş ve Doğayla bağıntısını anlatmak için insanı buhara, köpüğe benzetmiştir: Ateşte ısıtılmış bir sıvı kabından yükselen buharı düşünelim: Bu buhar yaratılmış olmayıp sadece sonuç olarak meydana gelmiş bir şeydir; heterojendir; kendini meydana getiren elemanın varlığı o kadar önemli değildir, yabancısıdır o elemana. Böylece buharın sıvıya bir şey borçlu olmadığını söyleyebiliriz. Sıvının da buharla bir alıp vereceği yoktur. İnsanın Doğa karşısında bir köpük parçacığının evrenin gözünde taşıdığı önemsizlik gibi bir önemsizliği vardır; insana özerkliği kazandıran da bu önemsizlik olmaktadır. Temelde insan da heterojen olduğuna göre Doğanın düzeni onu boyunduruk altına alamayacaktır; yani insana ahlaki kararlar alma yeteneği kazandırılmışsa da, bunu ona kabul ettirme gücü kimseye verilmemiştir. Önünde açılan yollardan seçtiği Doğaya öykünme yolu acaba Sade'ı niçin suça itmektir? Bu soruyu karşılamak için sistemini bütünüyle göz önüne getirmek gerekir: Bu sistemin amacı, Sade'ın vazgeçmeyi hiç aklından geçirmediği suçları haklılaştırmaktır.

Fikirlerle inanmadığımız şeyler konusunda kavgalar her zaman daha büyük etkiler uyandırır. Kuşkusuz Sade'ın natüralizmden yararlandığı ad hominen^[12] kanıtlar da böyle olmuştur; çağdaşlarının iyi'nin yararına ileri sürdükleri örnekleri kötü'nün yararına kullanmaktan hınzırca bir zevk duymuştur. Ama yine kuşkusuz o da kavgayı kazanmak için olayların haklar yarattığı varsayımını kabul etmiştir. Zevk düşkününün kadınları ezmeye hakkı olduğunu göstermek istediğinde şöyle der: Doğa, kadınları ezme gücünü vermekle erkeğe böyle bir hakkı tanımış olmuyor mu? Benzeri sözleri çoğaltabiliriz; sözgelimi Dubois, Justine'e şunları söyler: Doğa hepimizi eşit yarattı, Sophie. Alinyazısı, genel yasaların bu ilk şemasını bozmaktan hoşlanıyorsa ondaki kaprisleri düzeltmek içindir bu. Sade'ın toplum yasalarına çatmasının asıl nedeni bunların yapma olmalarıdır; bir kitabının bu konuda çok ilginç bir yerinde bir körler topluluğunun yasalarıyla karşılaştırır bunları: Bütün bu ödevler varsayılmış şeyler olduklarından kuruntudan, düşsel olmaktan ileri gidemezler, insan varsayılmış küçük bilgilerine, küçük hilelerine, küçük gereksinmelerine uygun yasalar yapmıştır. Ancak bunların gerçekle ilgili yönleri yoktur. Bir körler toplumu bizim kurduğumuz toplumun karşısında nasıl bir hiç olacaktıysa, aynı şekilde bizim toplumumuz da Doğa karşısında bir hiçtir. Montesquieu yasaların iklime, rastlantıların, hatta insan vücudundaki "liflerin konumuna göre değişeceğini ileri sürüyordu; yani yasalar yerin ve zamanın sunduğu değişik görünümlerden meydana gelir demeye getiriyordu. Daha sonra Sade kitaplarında bizi bir çırpıda Tahiti'ye Patagonya'ya götürürken, yeryüzünün türlü yerlerinde kurulmuş değişik kuralların değer kavramıyla kesinlikle çatıştığını göstermek istemiştir, Sade'a göre, kurallar görece ise, bu onların keyfi olduğunu gösterir. Burada itibari (conventionnel) ve düşsel (chimeri-que) sözlerinin onca aynı anlama geldiğini anımsamamız gerekiyor. Doğaya kutsal bir nitelik tanımaktadır; bölünmezdir, tektir, gerçeğe bitişik olmayanın dışında mutlak bir özellik taşır Doğa.

Ancak Sade'ın düşüncesinin bu noktada tutarlı kalamadığı, gelişimler gösterdiği, her döneminde aynı şekilde özden olmadığı da belli bir gerçektir. Yine de tutarsızlığı sanılacağı kadar açık değildir. Doğa kötüdür, toplumsa ondan sıyrılıyor, öyleyse topluma uymak gerekir diye kestirip atmak ucuz bir yargıya ulaşmak olurdu. Bu kere ilkin toplumun ikiyüzlülüğü kuşkuya itiyor onu: Hem Doğadan geliyormuş gibi sunuyor kendini, hem de ona düşman oluyor. İkinci olarak toplum zıtlığını ileri sürmesine karşın, yine de toplumun köklerinin Doğada olduğunu biliyor; bu inkârının tarzından kökteki sapışının niteliğini anlıyoruz. Kamu çıkarı fikrinin hiçbir doğal temeli yoktur; bireylerin çıkan hemen her zaman toplumun çıkarlarına aykırı olmuştur; güçlülerin zorba iradeleri ise toplumun uydurmuş olduğu bir güdüyü doyurmak içindir. Yasalar yeryüzündeki adaletsizliği arttırmaktan başka

bir işe yaramamaktadırlar. Güçlü güçsüz ayrımı yapmazsak, hepimiz birbirimize benziyoruz, diyor Sade. Yani bireyler arasında hiçbir temel ayrım yoktur ve güçlerin eşitsiz dağıtımına bir çare bulunabilirdi demek istiyor. Tersine, güçlüler bütün üstünlükleri kendilerine alkoymuşlar, hatta böyle birtakım üstünlükler yaratmışlardır. Holbach ve daha birçok yazar, tek sonucu güçsüzlerin ezilmesi olan yasalardaki ikiyüzlülüğü bununla açıklamaktadır. Özellikle Morelly ve Brissot'ya göre mülkiyet hiçbir doğal köke dayanmamaktadır; bu adaletsiz kurumun bütün ayrıntılarını toplum kendisi yaratmıştır. "Doğada mülkiyet diye bir şey yoktur", diyor Brissot, "şu zavallı aç adam aç olduğu için kendine uzatılan bu ekmeğin üstüne atılarak, onu yutacaktır. Açlık: Tek unvanı budur güçsüzün." Sade'in da Yatak Odasında Felsefe adlı yapıtında cinsellik fikrini mülkiyet fikrinin yerine koymayı istemesi aşağı yukarı aynı döneme rastlar. Mülkiyet kurumu evrensellik kazanmış bir hukuka temel olmakla nasıl övünç duyabilirdi? Hele yoksullar ona başkaldırır, zenginler onu yeni dolaplarla arttırmaya çalışırken? Peki nasıl yapılacaktır? Boş yasalarla değil, tam bir servet eşitliğiyle ve en güçlünün gücünü silecek yeni koşullarla. Ne var ki aslında yeni kuralları da koyacak olanlar kendi çıkarlarını kollayan güçlüler olacaktır; ceza verme hakkını kendi ellerinde bulundurur şekilde yaptıkları yasalardaki yaptırımlarda bir böbürlenmenin en iğrenç şeklini görürsünüz. Beccaria cezadaki amacın bir onarma olduğunu, ama hiç kimsenin cezalandırma hakkı ileri sürmemesi gerektiğini savunmuştu. Sade bu yazardan sonra sesini yükseltmiş, diyeti verilebilir yaptırımlara karşı ağulu bir dille çatmıştır: Sizler ey zindancılar, ey cellatlar, bütün hükümdarlıkların ve bütün idarelerin en ahmakları, insanı içeri tıkmaktan, öldürmekten vazgeçip onu tanıma bilimine inanmayı ne zaman seçeceksiniz? Bu sözler her şeyden önce başkaldırdığı ölüm cezasına karşıdır. Ölüm cezası kısas kavramıyla haklılaştırılmak istenir. Ancak bu da kökü gerçeğe inmeyen bir düştene başka bir şey değildir. Bir kere özneler arasında bir karşılıklılık yoktur. Bunun için de varlıklarını ortak bir ölçüye vurmanın olanağı olmayacaktır. Sonra ister bir tutku sonucu, ister bir gereksinme sonucu işlenmiş olsun bir cinayeti yargıçların soğukkanlılık içinde karar verdikleri bir ölüm cezasıyla bir tutabilir miyiz? Bu iki öldürme birbiriyle takas edilebilir mi? Toplum Doğadaki kıyıcılığı hafifleteceğine giyotinleri işleterek onu ağırlaştırmaktan başka bir şey yapmıyor. Bir kötülük mü var, daha büyük başka bir kötülüğe sığınarak karşı çıkıyor ona. Hobbes'un ve Rousseau'nun sözünü ettikleri o ünlü "sözleşme" bir efsaneden başka bir şey değildir. Bireysel özgürlüğün, kendisini ezen bir düzenin içinde boy atması olanaksızdır çünkü. Böyle bir sözleşme ne ayrıcalıklarından vazgeçmede bir çıkar görmeyen güçlülere, ne de aşağılanmışlıkları onaylanmış güçsüzlere uyacaktır. Bu iki grup insan arasında ancak bir savaş halinden söz edilebilir. İkisinin de kendine özgü ve öbürününkiyle bağdaşmaz değerleri olmuştur. Bir adamın cebinden yüz altın çektiği zaman, adam bu işe başka gözle baksa bile, o, kendisi için haklı bir şey yapıyordu. Sade, Coeur de Fer'e verdiğini bir söylevde sınıf çıkarlarını evrensel ilkeler halinde bütünleyen burjuva muzipliğini tutkuyla anlatır; o ki somut koşullarda homojen olmayan, kaynaşmamış bireyler yaşıyor, öyleyse evrensel bir ahlak da olanaksızdır.

Toplum kendi isteklerine hayınlık etti diye bir reform yapmayı sınamamalı mı acaba? Bireyin özgürlüğü zaten böyle bir çabaya girmeyecek midir? Sade'in ara sıra bir çözüm yolunu aklına getirdiğinden kuşum yok. Aline et Valcour'da insanın güdusel kısıcılığına dayanan bir hukukun yürürlükte bulunduğu yamyamların anarşi toplumu ile kötülüğün adaletle etkisiz bırakıldığı komünist Zame toplumunu aynı hoşgörüyü anlatmasında dikkati çeken bir yön buluyorum ben. Özellikle bu ikinci tabloda, Yatak Odasında Felsefe adlı kitabına koyduğu Fransızlara- Çağrı- bölümündekinden daha çok ironi bulunmadığı kanısındayım. Sade'in ihtilâl sırasındaki davranışı, içinde bir topluluğa girme hevesini özdenlikle beslediğini gösteriyor. Kendisini toplumdaki koparan işlemden çok acı çekmişti; bireysel zevkleriyle çatışmayacak bir toplumun özlemini çekiyordu. Aslında bu zevklerin aydınlanmış bir toplum için önemli bir sakınca yaratmayacağı inanandaydı; sözgelimi Zame Sade'in fikirlerinden rahatsız olmayacağını söyler: Bana sözünü ettiğiniz kimselere çok seyrek rastlanıyor, onlar konusunda pek büyük kaygılarını yok. Sade da bir mektubunda aynı sözleri söylemiştir: Bunlar devleti zararlandıran özel birtakım fikirler ya da ayıplar değil, halk adamının gelenekleridir. Gerçek şu ki zevk düşkününün edimleri dünyaya bir tehlike getirmiyor; dense dense bir çeşit oyun denebilir bu edimlere. Sade bu edimleri önemsiz bularak kendini savunuyor, hatta onlardan vazgeçmeye hazır olduğunu söyleyecek kadar ileri gidiyor bir yerde. Kinsiz bir dünyada, yeni bir dünyada, hıncın ve güvensizliğin yarattığı bu edimler silinip gidecektir. Suçu çekici kılan yasaklar yok edilebilse şehvetin kendisi bile ortadan kalkabilirdi. Sade belki de kendinde öbür erkeklerinkini kışkırtan içten bir değişme olmasını düşlüyordu özlemlerle. Hiç kuşkusuz kendini bir "istisna" olarak kabul eden, bireysel garipliklerine saygı gösteren bir toplumun özlemindeydi; böyle bir toplumun rezaletlerini de anlayışla karşılayacağını umuyordu; zaman zaman bir kızı kırbaçlayan bir kimse, bir büyük çiftlik sahibinden daha az zararlıydı herhalde. Yerleşik adaletsizlikler, resmi yolsuzluklar, anayasa suçları, işte asıl baş belaları bunlardı. Temelde tek tek ayrılan özneler kitle halinde uygun geldiği iddiasıyla konulmuş soyut yasalar bütününe varlığı da bu zorunları karşılıyordu. Suçu toplumda eşitsizlikler ve gereksinmeler doğurmaktan olduğundan ve suç kendini yaratan nedenlerle birlikte ortadan kalkacağından, adil bir ekonomik düzen bütün yasaları ve bütün mahkemeleri işe yaramaz hale sokabilirdi. Sade'in gözündeki ideal rejimi bir çeşit akla yakın anarşizm kuracaktı: Yasaların egemenliği anarşinin egemenliğinden daha aşağı bir düzeydedir. Bunun en büyük kanıtı olarak kendini yeniden kurmak isteyen bir idarenin önce anarşiye atıldığını söyleyebilirim. Eski yasaları kaldırmak için önce hiçbir yasanın bulunmadığı ihtilâlciler bir rejim kurmak zorundasınız. Yeni yasaları yeni rejim getirecektir. Yine de bu ikinci durum birinciden daha az arık olacaktır, çünkü birinci durumdan çıkmaktadır. Bu usavurma pek inandırıcı değil elbet. Ancak Sade, çağının ideolojisinin ekonomik bir sistem anlamına geldiğine, bu sistem somut bir şekilde değiştirilirse onunla birlikte burjuva ahlakındaki misti-fikasyonların da değiştirileceğine inanmaktadır. Çağdaşlarından pek azı kendi tarzını bunca aşırı kullanabilmiş, görünüşü bunca etkileyici bir düzeyde sunabilmiştir.

Yine de Sade'in kesinlikle bağlandığı alan, toplumsal reform alanı değildir. Hayatının bütünü ve yapıtlarının hepsi böylesi ütöpik düşlere akmış değildir. Ama zindan köşelerinde ya da Terörden sonra Sade -uzun süre nasıl inandı bu fikirlere? Olaylar gizli deneyini doğrulamaktadır: Toplumun başarısızlığı basit bir kaza değildir. Öte yandan kazanabileceği başarıdan doğacak faydanın ya da çıkarın bütün bütüne kuramsal olduğu da açıktır. Sade'in sıkıntısını duyduğu kendi durumudur. Kendini değiştirme yolunda fazla kaygılandığı yoktur: Daha çok seçmelerinin onaylanmasını istemektedir. Rezaletleri kendini yalnızlığa mı sürükledi, kalkıp yalnızlığın gerekliliğini ve kötünün üstünlüğünü savunacaktır. Burada bir iyi niyet bulmak kolay. Çünkü bu uyumsuz aristokrat hiçbir yerde kendine benzeyen kimselere rastlamamıştır. Her ne kadar genellemelerden kaçınıyorsa da Sade'in kendi durumunu metafizik bir kader değerine bağladığı gözden kaçmamaktadır: İnsan dünyada

yalnızdır, soyutlanmıştır, birbirlerine hiçbir gereksinimleri yoktur. Bireylerin ayrılıkları hayvanların ya da bitkilerin kendi aralarındaki ayrılıklara benzetilebilseydi -Sade böyle bir benzerliğin kurulmasını ister sık sık- akla yakın bir toplum düzeni bunların üstesinden gelecekti. Herkesin ayrı olduğu noktaya saygı göstermek yetecekti. Ne var ki, insan sadece kendi yalnızlığıyla karşı karşıya değildir. Onu herkese karşı savunmak durumundadır da. Sade yalnız sınıftan sınıfa değil, bireyden bireye de değer ayrımları olduğu sonucuna varıyor. Bak Juliette, her tutkunun iki anlamı var: Biri kurban açısından, ki çok haksız, öbürü o işlemi uygulayan bakımındandır, o da haklı. Bu temel karşıtlığı kaldırmak olanaksızdır. Çünkü her iki durum da aynı gerçeğin iki ayrı görünümüdür. İnsanlar kamu çıkarını araştırırken yaptıkları planlarla barışacaklarını umuyorlarsa gerçekdışı bir yola sapmışlardır. Çünkü kendine kapanmış ve kendisiyle egemenlik çatışmasına giren başka özneler için düşman öznenin gerçeğinden başka bir gerçek yoktur. O iyilik adına bireyin özgürlüğünü kısıtlayan, o ne boş gökyüzünde ne de haksız yeryüzünde izine rastlanabilen, hatta düşünce ufkunda bile görülmeyen şey hiçbir yerde yok demektir. Kötülük ise mutlak bir şeydir; onunla yalnız düşsel kavramlar çatışır; kötülük karşısında tek yolla kendini doğrulayabilir kişi: Kötülüğü üstlenmekle.

Çünkü bütün kötümserliği içinde Sade'in vahşice yadsıdığı bir fikir var: Uğramak, başına gelmek fikri. Erdem adına allanıp pullanan o ikiyüzlü yumuşakbaşlılıktan çigrinmektedir; insan onunla ikinci kez yarattığı kötülük saltanatına boyun eğmekte, özgürlüğünü de gerçekliğini de yitirmektedir. Sade namusluluğun ve ılımlılığın getirdiği faydayla haklılık kazanmadığını belirterek bu konuda aşğını cuk oturtmaya çalışıyor. Sodomiyi, ensesti ve bütün cinsel oyunları yasaklayan önyargıların tek amacı bireyi budalaca bir uygunluğa zorlayarak yok etmektir. Ancak yüzyılı sunan erdemlerin daha derin bir anlamı var: Bunlar yasaların açık yargılarıyla yetersizlikleri doldurmaya çalışıyorlar. Sade, uygulayacak kimseye rastlamadığından, hoşgörü fikrini yadsımaz; ama insanlık ve iyilik denen kavramlara karşı bağınazca kavgaya girer; bunlar barışmaz öğeleri barışır sayan muzipliklerdir; yoksulun bitmez tükenmez iştahı ile zenginin bencil hırsı uzlaşabilir mi hiç? Sade, Rochefoucauld'un geleneğine uyararak, insanlık ve iyilik kavramlarının çıkar kavramının kılık değiştirmiş örnekleri olduklarını söylüyor. Gücsüzler, güçlülerin kurumlarını ve küçümsemelerini önlemek için hiçbir sağlam temele dayanmayan kardeşlik kavramını yaratmışlardır: Şu halde, yalvarırım söyleyin bana, bir varlığı salt var olduğu için mi yoksa bana benzediği ve yalnız bu bağlantı dolayısıyla seçtiğim için mi sevmeliyim? Bir yandan ezilenlerin koşullarını bayağıca kabul ederken, öte yandan insanseverlik üstüne söylevler çeken ayrıcalı kişilerin ikiyüzlülüğüne şaşıyorum doğrusu. O yüzyılda bu yalancı duyguluk öylesine yaygındır ki Laclos'un Valmont'u bile sadaka üstüne konuşurken gözyaşlarını tutamaz. Sade'ı iyiliğe karşı savaşmak için bütün içtenliği ile zincirinden boşandıran da bu moda olmuştur. Kuşkusuz, kızlara zulmederken geleneklere hizmet ettiğini ileri sürdüğünde koca bir maskaradır. Can yakma cezasız kalsaydı, diyor, orospuluk öyle tehlikeli bir iş olurdu ki sevişecek kimse bulamazdık artık. Yine de bu safsatalar arasında, hüküm giydirdiği nesneyi koruyan ve her türlü zevk şölenine önce ortam hazırlayıp sonra da zevk düşkününün boynuna ip geçiren bir toplumun anlamsızlığını belirtmektedir; duanın sakıncalarını anlatırken de aynı karanlık eğleni havası içindedir; yoksulları iyice umutsuz kılmazsanız her zaman başkaldırabilirler; onun için en iyisi hepsini yok etmek. Kaynak olarak Saint-Fond'u gösterdiği bu tasarısında Sade daha çok Swift'in ünlü yergisini geliştirmiş, ama kuşkusuz olayın kişisiyle aynı fikirde olmamıştır; yine de sınıfının çıkarlarıyla aşırı bir bireşim kurmuş o aristokratın arsız davranışı utançlı keyif sahiplerinin uzlaşmalarından daha değerli gelmektedir. Düşüncesi bu konuda apaçıktır; ya yoksulları ortadan kaldırırsanız ya da yoksulluğu, ezilmeyi ve adaletsizliği yarım çarelerle sürdürmeyiniz; aşırı vergiyi, soyduğunuz kimselere küçük bir yüzde bırakarak aldığınızı söylemekten vazgeçiniz. Sade'in kişileri küçük bir sadakayla savmak yerine bir zavallıyı açlıktan ölmeye terk ediyorlarsa, bu, vicdanlarını ufak bir

bedelle yatıştırır şerefli baylarla aynı hizaya gelmek istememelerindedir.

Erdem hiçbir tansımaya, hiçbir teşekkürle değmez. Çünkü bir yüceliğin buyruklarını yansıtmakta değil, kendisini ileri sürenlerin çıkarlarına yaramaktadır erdem; Sade'in bu sonuca ulaşması tutarsız değildir. Ama akla bir soru geliyor; çıkar, bireyin tek yasasıysa onu hoşgörmek niye? Onun karşısında kötünün, ayıbın ne gibi bir üstünlüğü var? Sade çok kez sert bir şekilde karşılık vermiştir bu soruya. Erdem dendiğinde şöyle konuşmuştur: Hareket yoksunluğuna bakın! Ne soğuk! Beni coşturan, kışkırtan bir şey yok. Zevk mi yani o da? Ama tutalım ki tersim yaptınız neler değişecek? Duygularınız gıcıklansa sözgelimi! Bir yerim açışa sözgelimi! Sonra da ekler: Mutluluk yalnız kışkırtıcı şeydedir ve yalnız kışkırtıcı suçtadır. Çağının uğraştığı hedonizmi açıklamak bakımından bu kanıt oldukça önemli. Bu sözlere sadece Sade'in özel durumunu genelleştirdiği için karşı durulabilir. Birçok ruhlar iyi ile de harekete getirilemez mi, diye sorulabilir. Sade böyle bir eklektizmi yadsıyor. Erdem sağlasa sağlasa düşsel bir mutluluk sağlayabilir. Gerçek mutluluk duygulardadır; erdem onlara katacağı hiçbir şey yoktur. Sade düş gücünü bütün bütüne ayıbın temeli yaptığına göre böyle bir açıklama şaşırtıcı olmuyor mu? Ancak erdemi besleyen düşleri birey hiçbir zaman somut olarak yakalayamamaktadır; oysa aynı birey yaşadığı ayıp işlemler arasında gerçek bir orgazma, yani güvenli bir duyarlığa ulaşmaktadır. Sade'in yaşadığı çağdan bellediği felsefeye göre, duyarlık gerçeğin tek ölçüsüdür; erdem, duyarlıktan nasibini hiç alamıyorsa, bu, hiçbir gerçek temele dayanmamasındandır. Sade, erdemle ayıbın arasındaki bu paralelde kendini daha iyi açıklamak olanağını buluyor: Birincisi düşseldir, ikincisi gerçek. Birincisi önyargılara dayanır, ikincisi akla. Sözgelimi birincisini şöyle bir becersem ikincisine pek bir şey olmaz. Erdem bizi bir görünüşler dünyasına tıkar, düşseldir, gölge gibidir. Oysa ayıp denen nesnenin gerçekliği gövdeye özden bir bağlantı sağlıyor. Sade'a oldukça yakın bir yazarın, Sümer'in sözlerini kullanarak diyebiliriz ki erdem, bireyi boş bir öze, insana bağlanmıştır; oysa birey yalnız suçla kendini ileri sürebilir, somut "ben" olarak kendinde tamamlayabilir. Gücsüz kişi yumuşakbaşlılık da etse, kardeşleri uğrunda boşuna kavgalanmayı da denese aldanmıştır, kafese girmiştir, doğanın oyuncağı cansız bir nesnedir, hiçbir şey değildir; en iyisi Dubois ve Coeur de Fer'in yaptığı gibi güçlülerin safına geçme yollarını aramalıdır. Ayrıcalıkların sessizce ve edilgin bir şekilde kabul eden zengin kişiye gelince, o da, bir eşyadan başka bir şey değildir; ancak gücünü, yetkilerini kötüye kullanırsa, bir tiran, bir cellat olursa, o zaman bir kişi haline gelecektir. Zengin de insansever düşlerle yitireceği şeyleri kendisine kazandıran adaletsizlikten itsi bir davranışla yararlanmaya bakmalıdır: Bütün insanlar suçlu olsaydı bizim kayınlığımızın kurbanlarını nerde bulacaktık? Bu halkı, yalanın ve yanlışın egemenliğinden hiç çıkarmamaya bakalım, diye konuşur Esterval.

Böylece yine insanın yalnız kötü doğaya baş eğeceği fikrine dönmüş olmuyor muyuz? Gerçekliğini koruyayım derken insanın özgürlüğü öldürülmüş olmuyor mu? Hayır. Çünkü özgürlük verilerle çelişmediği ölçüde onlardan sıyrılabilir. Burada gerçeği iradeye bağlı bir kararda gören stoisyen davranışa benzer bir yön var. Sade'in suçu öğütlerken bir yandan da çoğu zaman adaletsizlikten, insanların bencillik ya da gaddarlıklarından yakınması çelişik değildir.^[13] Yalnız, sıkılgan ayıpları ve doğanın karalığını yansıtmakla yerinen düşüncesiz cinayetleri aşağılamaktadır; bu bir yanardağ gibi ya da suç işlemesi gereken bir polis memuru gibi kötü olmaktan sakınmak içindir; evrene mutlaka uymak değil, özgür bir cesaret içinde ona öykünmek söz konusudur. Etna yanardağının eteğinde kimyacı Almanı'nın davranışı da öyledir: Evet dostum, evet, doğadan nefret ediyorum; nefret ettiğimi iyi biliyorum; onun korkunç çizgileriyle eğitildim, kötülüklerini kopya etmekten büyük bir zevk duydum; yine öyküneceğim ona, ama nefret ederek... Öldürücü ağlarını yalnızlığımızın üstüne germiş, bu ağlarıyla kendi kendini sarmasına çalışmalıyız. Doğa sadece sonuçlarını gösteriyor bize,

nedenlerini gizliyor. Yani yalnız o sonuçlara öykünmek kalıyor bize; ellerine hançeri yerleştiren nedeni bilmeden o hançeri çekip almayı ve aynı şekilde hareket etmeyi öğreniyoruz sadece. Bu metin Dolmance'nin yüreğini onların nankörlükleri kuruttu yollu sözlerini iki anlamlı hale getiriyor; Sade'in kendini kötülüğe adayışının bir kinde, bir umutsuzlukta boy attığını görüyoruz. Yarattığı kahramanların eski bilgilerden ayrıldıkları nokta da buradadır: Sade'in kahramanları doğayı aşkla, sevinçle izlemiyorlar; anlamadan ve nefret ederek ona öykünmekle yetiniyorlar; kendilerini onaylamadan sınıyorlar. Kötülük bir uyumluluk göstermemekte, temelinde parça parça olmakta, ayrılmaktadır.

Bu parçalanmanın kararlı bir gerilim içinde yaşaması gerekir; yoksa pişmanlık içinde donacak ve bununla kalmayıp ölümcül bir tehlike yaratacaktır. Blanchot, Sade'in kahramanlarının güçlerini topluma kaptırır kaptırmaz kendilerini en büyük felâketlere adadıkları gerçeğine dikkati çeker; çünkü duralamak ya da pişman olmak kendilerini bir çeşit yargıç olarak da görmeleri, başka bir deyişle edimlerinin özgür bir öznesi değil de bir suçlu olarak kabul etmeleri anlamına gelmektedir; edilgin kalmak, üstelememek düşman dünyanın vereceği cezaları yerinde görmek demektir. Oysa tersine gerçek bir zevk düşkünü en kötü saldırganlıklarını bile uygun ve yerinde şeylermiş gibi görür. Öç alıcı toplumun kendine sunduğu cezaları gönül hoşluğuyla karşılar, idam sehpasına bir onur tacı gözüyle bakar. Düşünce bozulmasının son noktasındaki adam işte böyledir. O uç noktada insan sadece önyargılardan ya da utançtan değil, bütün korkulardan da sıyrılmaktadır. Zevk düşkününün açıklığı gidiyor, bir yerde "bize bağlanmayan şeyleri" değersiz bulan eski bilgelerin mantığıyla birleşiyor; ne var ki eski bilgiler katlanılabilecek acılara karşı kendilerini olumsuz bir yönde korumaktaydılar; Sade'in kara zevkseverliği ise olumlu bir mutluluğu önermektedir; sözgelimi Coeur de Fer iki olasılık gösterir: Ya bizi daha mutlu kılacak suçu seçmeliyiz, ya da daha mutsuz olmaktan kurtaracak giyotini. Başarılarını zaferlere dönüştürmeyi bilen insanı hiçbir şey korkutamayacaktır; her sonuç ona iyi ve elverişli geldiğine göre hiçbir şeyden korkusu yoktur. O ki, özgür adamın dünya umurunda değil, öyleyse eşyanın kaba düzenleri de hiçbir şey yapamaz ona; yalnız anlamlarla ilgilenmektedir, o anlamlar da zaten kendinden çıkmaktadır; başka birinin kırbaçladığı kişi köle olabildiği kadar efendi durumuna da girebilmektedir; zevkin ve acının, gururun ve aşağılamanın çifte değerliliği zevk düşkününe her durumda egemen olma niteliği kazandırabiliyor: Sözgelimi Juliette, Justine'i ezen acıları hemeninden tadelara dönüştürmeyi iyi biliyordu. Uygulanan bir zevk deneyindeki özün o kadar önemi olmuyor: Asıl olan öznenin canlandırdığı gerilimdir. Böylece hedonizm, sadizmle stoisizmin tuhaf bir şekilde birleştiği bir duygusuzlukla sonuç buluyor: Bireyin beklediği mutluluk, kayıtsızlığın içinde eriyor. Bressac şöyle der: Aziz dostum, suçları soğukkanlılıkla işlemeye başladığım günden beri çok mutluyum. Kıyıcılık burada yeni bir görünüm kazanıyor: Bir yalnızlık: Kendi acılarını duyamayan, başkalarınınkine alışmaya çalışan bir keşişlik görünümü. Uyarma işlemine değil, bir duygusuzluğa yöneliyor. Kuşkusuz toy bir zevk düşkünü tuhaf varlığının gerçeğini sınamak için yüksek ve sert coşkulara gereksinme duyacaktır; ama bir kez onları elde etti mi, artık suçun saf biçimi onu garantiye almak için yetecektir; bu sonuncusu zevk düşkününü her zaman iyiliğin, erdemin tekdüze çekiciliklerinin üstüne götürecek bir büyüklük ve mutlaklık niteliğine sahiptir. Ve o çekiciliklerden çıkarılabilmesi mümkün sevinçleri boşa çıkarır. Kant'inkine benzeyen ve aynı püriten kaynaklarla beslenen katılığıyla Sade her türlü duyarlıktan kurtulmuş bir özgür edimin peşindedir sadece: Ona göre iş duygusallığa kalırsa insan doğanın kölesi olacak ve özerk bir özne olma niteliğini yitirecektir.

Sade'in yapıtlarında durumu ne olursa olsun her bireye böyle bir seçme hakkı tanınmıştır; sözgelimi Justine'in eriyip gittiği rahipler haremine kapatılmış kurbanlardan biri bu konudaki değerini ispat ederek kaderim değiştirmeyi başarmıştır; bu kadın kendi çile arkadaşlarından birini öyle vahşi bir

şekilde öldürmüştür ki, bu hemen dikkati ve hayranlığı çekmiş, sarayın kraliçesi yapılmıştır; ezilenlerin arasında kalan kimselerde mutlaka bir yürek eksikliği ya da aşağılığı var demektir, böylelerine hiç acımak gerekmez: Her şeyi yapabilen kişiyle hiçbir şeye cesareti olmayan kişi arasında ortak bazı şeyler olmasını nasıl isteyebilirsiniz? Burada kullanılan iki yüklem arasındaki karşıtlık çok ilginçtir: Sade için cesaret etmek yapabilmek demek oluyor; Blanchot bu moralin sertliğini belirtmiştir: Sade'in hemen hemen bütün suçlu kişileri korkunç ölümlerle ölmüşlerdir; mutsuzluklarını gurura dönüştüren bir erdemdir böylesi bir ölüm onlar için. Ama aslında ölüm, başarısızlıkların en kötüsü değildir ve onlar için çizdiği son ne olursa olsun, Sade yine de aynı kişilerin kendilerinde bütünlenecekleri bir kader yolu sağlamaktadır. Kader çizici bir doktrinin amansız katılığına bürünen bu iyimserlik iyice aristokrat bir insanlık görüşüne dayanıyor, çünkü sayıları az bir seçkin grubuna bir mahkûmlar sürüsünü yönetme hakkı tanıyan böylesi bir ruh niteliği insanlar arasında keyfe bağlı bir şekilde dağıtılmış oluyor: Sözelimi Juliette her zaman işin içinden sıyrılıyor da Justine hep mahvoluyor. Daha ilginç bir nokta da tanınmamış bir değer hiçbir başarı kazanamayacağıdır; Valery'nin de Juliette'in de ruh güçleri kendi hükümdarlarının hayranlıklarını çekmeseydi bir işe yaramayacaklardı. Nice ayrı, nice bölünmüş olurlarsa olsunlar bunların bazı değerler önünde eğildikleri söylenebilir; Çünkü Sade'in eşdeğerli olduklarına inandığı orgasm-doğamantik biçimleri altında gerçeği seçmektedirler; daha doğrusu gerçek, kendisini bu biçimler altında kabul ettirmeye alışmıştır; kahramanın zaferi onların aracılığıyla sağlanır; ama yine de son noktada o zaferi kurtaran gerçekle ilgisine bağlı olmaktadır. Bütün olasılıkların ötesinde, gerçekte kişiyi aldatmayan bir nitelik görmektedir Sade.

Bütün insanlar onca güvenli bir ahlaka sarılmıyorlarsa bu yalnız korkak olmalarından ileri gelmektedir. Çünkü böyle bir ahlaka karşı yöneltilen elle tutulur tek itiraz olamaz. Bu ahlak düştü başka bir şey olmayan bir Tanrıya karşı günah işlemeyecekti; Doğa ise bir ayrılıklar, düşmanlıklar bütünü olduğuna göre ona saldırmak bile bir çeşit uyum kurmak olacaktı. Natüralist önyargılarından sıyrılarak bir yerde şöyle diyor: Tek gerçek suç aslında Doğaya karşı işlenen, Doğanın onuruyla oynayan suç olurdu. Sonra da hemeninden bu sözlerine eklentide bulunuyor: Doğanın bize kendi onurunu kırarak bir suç işleme yeteneğini kazandırmış olması mümkün mü? Çünkü olan her şeyi kendinde bütünleyecektir o; hatta ölümü bile, Doğa ölümü bile kayıtsızlıkla kabul edecektir; Bütün yaratıkların hayat ilkesi ölümünkinden ayrı bir şey olmadığına, ölüm de düşsel bir şey olduğuna göre bu böyle olacaktır. Yalnız insan kendi varlığına büyük bir önem bağlamaktadır. Ama bütün insan soyu yok olsa bile Emende en ufak bir bozulma meydana gelmeyecektir, insan kendinde dokunulmaz bir nitelik, kutsal bir durum görmeye alışmıştır, oysa o da bir hayvandan ibarettir. Suçlu bir şekilde öldürme edimi insanın tek hüneridir. Doğrusu Sade'in savunusu öyle ateşli ki sonunda suçtaki bütün suç niteliğini inkâr ediyor; böylece kendini anlatmış oluyor: Juliette'in son bölümünde Kötü'nün alevini haklı kılmak yönünde büyük bir çaba görüyoruz; ama Tanrı olmasaydı, insan bir buhardan ibaret bulunsaydı, Doğa her şeyi kabul etseydi yanardağlar da, yangınlar da, ağu da, veba da, yıkıntıların en kötülerini de kayıtsızlığa gireceklerdi. Doğanın onurunu kırmak imkânsızlığı bana kalırsa insanın en büyük saldırganlığıdır! diye inler Sade. Eğer kozunu sadece suçun şeytansı dehşeti üstünde oynasaydı Sade'in kurmaya çalıştığı ahlak büyük bir başarısızlıkla sonuçlanırdı; ne var ki böyle bir başarısızlığı bir yerde üstlenmesini de başka bir savaşı kazanmak amacıyla yaptığını unutmamalıyız. Suçun iyi olduğuna ilişkin büyük bir inanç besliyordu.

Doğa söz konusu olunca sadece ona saldırmakla kalmıyor. Sade, çalışıyor da onun için. Juliette'de üçlü esprinin karşısına engeller çıkmasaydı evrenin gidişini durduracak kadar sert sonuçlar doğacağını açıklar: Bu durumda ne çekim gücü ne de hareket olacaktı; insani suçlar kendi içlerinde

taşıdıkları karşıtlıklarla erdemli toplumlar için de tehlikeli olan bu durgunluğu önlemektedir. Kuşkusuz Sade yüzyılın başında büyük ün kazanmış yazarlardan Mandville'in La Ruche murmurante adlı kitabını okumuş bulunuyordu; yazar bu kitabında azlıkta kalmak şartıyla tutkuların ve sapıklıkların kamunun yararına işlediğini, en büyük canilerin, serserilerin toplum açısından iyi bir işlev taşıdıklarını anlatmaktadır; iyiliğin kazandığı zamansız bir zafer bütün kovanın düzenini yerle bir edebilir. Sade da birçok kez bir topluma birdenbire iyiliğin, erdemın hâkim olmasının cansızlık, anlamsızlık yaratacağını söylemiştir. Bu sözlerle, "esprinin kaygısı", tarihin sonu gelmeden kendini ortadan kaldıramaz diyen Hegel kuramını daha o sıralarda sezmiş gibidir. Ancak Sade'daki hareketsizlik donmuş bir bütün olarak değil, saf bir yokluk olarak görünür: İnsanlık, doğayla ilgilerine zırh çeken kurallar yaratmaya doğru koşuyor; eğer bazı cesur ruhlar ters yönden hareket ederek temelinde ayrılık, kavga ve hareket bulunan gerçeği korumasalar, insanlık soluk bir gölgeye dönüşecektir. Sade insanı körlerle karşılaştırdığı ünlü kitabında, yetinmiş, doymuş duygularımızın gerçeğin ortasında bile gerçeğe ulaşamadıklarını söylüyor, bunun için kendi sınırlarımızı aşmamızı öğütlüyor: Düşünebileceğimiz en kusursuz, en tam yaratık, bizim koyduğumuz kurallardan en çok uzaklaşacak olan, o kuralları en çok aşağılayacak olan yaratıktır. Bu sözleri yapıtlarının bütünü içinde değerlendirmeye kalkarsak Sade'ın Rimbaud'nun bütün duyguların "sistematiğ düzensizliğini" savunan bildirisine yaklaştığını göreceğiz: Sürrealistlerin insani yapmacıkların ötesinde gerçeğin gizemli atmosferine girmek için gösterdikleri çaba da aynı noktadan çıkıyordu. Ne var ki Sade şair olmaktan çok bir ahlakçı yapısı taşıdığı için görünüşlerin duvarını yıkmak peşindedir. Sade'ın başkaldırdığı gizemlendirici ve gizemlenmiş toplum, Heidegger'çilerin varlığın gerçekliğini yutan ve bireysel bir kararla bu gerçekliğin geri alınabileceği toplumunu akla getirmektedir. Yukardaki yakınlıkları bir oyun saymamalıyız. Sade'ı, bu dünyada "günlük hayatın bayağılıkları" nın ötesinde sürekli bir gerçek elde etmek için didinen düşünürler ailesinin içinde görmemiz gerekir. Bu açıdan alınınca suç Sade'ın gözünde daha çok bir görev niteliğine bürünmektedir: Suçlu bir toplumda suçlu olmak gerekir. Bu formül Sade'ın bütün ahlakını özetliyor. Zevk düşkününü, verilerin -ki kitledeki değerler bu verilerin edilgin, daha doğrusu iğrenç bir yankısından başka bir şey değildirler- karanlık yönlerine uymayı suç yoluyla reddeder; ve bireylerin ayrılıklarına, yani kendi gerçeklerine bitişik yeni bir durum meydana getirir.

Bununla birlikte Sade'a karşı en inandırıcı itirazların birey adına yapılabileceğini varsayabiliriz: Çünkü birey koyu bir gerçektir ve suç gerçek bir şekilde örselemektedir onu. Sade'ın düşüncesindeki aşırılık işte burada doruğuna ulaşıyor: Benim için başkasının varlığı önemli değil, bana hiçbir ödev yükletilemez bu yüzden: Başkalarının acısını alaya alalım: O acıyla hiçbir ortak noktamız yok ki. Başkalarının başlarına gelenle bizim yaşantılarımız arasında hiçbir karşılaştırma yapılamaz; başkalarının içine düştüğü en büyük işkenceler kılımızı kıpırdatmaz da kendi uyguladığımız en hafif zevk gıcıklaması dokunur bize. Bütün sorun şu noktada toplanıyor: insanlar arasındaki en güvenli bağlar ortak tasarılar yoluyla ortak bir dünyaya yükselirken yaratılanlar olmaktadır; XVIII. yüzyılda yaşayan zevksever duyanlık, bireye yalnız "hoş bir izlenim ya da duygu elde etmeyi" öneriyordu; kendi kararlı yalnızlığında donduruyordu bireyi. Justine'in bir bölümünde Sade bilime, yani insanlığa yararlı olmak için kendi öz kızını teşrih masasına yatırmayı düşünen bir operatörle tanıştırır bizi: Yüceliği tutmuş bu adamın bir değeri oluyor onca; ama kendi boş varlığına indirgendiğinde aynı adamın değeri ne olacaktır? Her türlü anlamdan kopuk ve cansız bir taş parçası bile beni duygulandırmayan saf bir olaydan fazla bir şey değildir artık. Geleneğin hiç önemi yok bence; en ufak bir bağlantı bile yok onunla aramızda.

Yukarıdaki açıklamalar yaşayan Sade'ın davranışıyla çelişir görünmektedir; bir kere kurbanının

acıyla cellat arasında ortak hiçbir şey olmadıysa büyük zevk titremelerine nasıl girerdi cellat? Ama dikkat edilirse Sade burada asıl ben'le benim durumumun soyut bir şekilde ayarlandığı bir başkası arasındaki a priori ilişkiyi anlatmak istemiştir; yoksa o ilişki içinde bunların birinden birinin yaratılması olanaklarını inkâr etmiyor; evrensellikmiş, karşılıkmış, böylesi yalancı kavramlardan çıkan ahlaki bir bilgiyi karşısındakilere yasaklaması da daha çok bilinçleri koparan, soyutlayan şehvet duvarlarını yıkmak içindir. Herkes yalnız kendinin tanığı olabilir; kişinin kendine biçtiği değer, kendini başkasına kabul ettirmek için bir hak doğurmaz; ama bireylerin her biri yalnız kendi tarzı içinde ve yalnız edimlerde yaşayan bir şekilde isteyebilir onu. Suçlunun seçtiği kısımdır bu; suçlu kendine düşeni yine kendi onayının sertliğiyle gerçekleştirerek karşısındakinin varlığını da ortaya koyuyor, açıklıyor. Yalnız bu durumun -Hegel'in yazdığına tersine- özne için hiçbir sakınca yaratmayacağını akla getirmek gerekir; özne kendi egemen durumunu tehlikeye atmayacak, öyle olsa bile, başka bir egemenlik tanımayacaktır; tatalım ki sonunda yenildi; yenilse bile ölümle biten bir yalnızlığa girecek, ama egemenliği sürüp gidecektir.

Kıyası, zorba bir zevk düşkünü için karşısındaki birey, canevine uzanan bir tehlike niteliği taşımaz; ne var ki dışına çıktığı şu yabancı dünya kışkırtmaktadır da onu, ne yapıp yapıp girmek isteyecektir oraya. İşi ters yönden alırsak şöyle diyeceğiz: Zevk düşkünü, olayları yasak alanda öyle çılginca kışkırtabilmekte ve o olaylara girişim tarzı öyle gelişebilmektedir ki sonuçta deneyim genişleten biraz da o olaylar olmaktadır. Sade bu noktaya her zaman parmak basmış, üstelemiştir: Zevk düşkününe coşku veren şey nesnenin duyduğu acılar değil, o acıları yaratının kendisi olduğunu bilmesidir; sadık zevk şöleninde soyut ve şeytansı bir taddan çok daha ayrı bir öge var; zevk düşkünü karanlık düzenlerini uygularken kendi özgürlüğünün, karşısındaki hesabına bir değişime uğradığını görür; ölüm hayattan, acı çekme mutluluktan daha güvenli olduğundan bu ögeyi ya da bu gizi zulmederek ya da öldürerek üstlenecektir. Ancak korkudan benzi atmış, şaşırılmış olan kurbanı kendini bir alınyazısı halinde kabul ettirmeye kalkmak yetmez; kafese girmiştir, büyülenmiştir, ona sahiptir, ama sadece dışardan sahiptir; kurbanına yanaşan zevk düşkünü, yalvarışlarında ve haykırışlarında özgürlüğünü belirtmeye zorlayacaktır onu. Bu olmazsa, kurban işkenceye kayıtsız demektir, ya öldürülür ya da unutulur; kurbanın dayanamayarak kaçması, intihar etmesi, zorbanın elinden kurtulması da söz konusu olabilir tabii; kurban ister alta gitmeyi yadsırken duraklasın, ister karşı koysun, ister razı olsun, her üç durumda da sonuçta kaderini zorbanın ellerine bıraktığını düşünelim; işte o zaman en sıkı bağlarla bağlanacaklardır birbirlerine, gerçek bir çift meydana getireceklerdir.

Seyrek de olsa, kurbanın özgürlüğü öznenin hazırladığı kaderden kurtulup onu aşabilir. Bu durumda kurban acıyı zevke, utancı gurura dönüştürüyor, tam anlamıyla bir ortak oluyor. Öznenin en uç noktaya ulaştığı an da işte bu andır: Bir sefih için yeni çömezler yetiştirmekten daha tatlı bir şey olamaz. Suçsuz bir yaratığı yoldan çıkarmak kuşkusuz ki şeytansı bir edimdir; ancak kötü'nün çifte değerliliğini kabul edince, ona yeni, bir çömez kazandırırken gerçek bir din değiştirme işlemi de uygulanmış olmuyor mu? Kızlığın bozulması, bekâretin giderilmesi işlemine bu açıdan bir başlama töreni gözüyle bakılabilir. Doğaya öykünmek için nasıl onu aşağılamak gerekiyorsa ve sonra o aşağılama yok oluyorsa, bir bireye işkenceler uygulayarak da kendi ayrılığını yüklenme yolunda o bireye dayanılıyor. Kendi karşıtlığını onunla uzlaştıracak bir gerçeğe ulaşıyor. Cellat da kurban da bir beğenme, bir yücelme hatta bir tapma içinde birbirini benzer yaratıklar gibi görüyor. Yukarda Sade'ın yapıtlarındaki sefipler arasında hiçbir anlaşma olmadığını, ilişkilerinin sadece sürekli bir gerilimi içerdiğini belirtmiştik; ama Sade'ın, bencilliği dostlukları üstün görmesi onun bir gerçeği olmasını engellemiyor. Sözelimi Noirceuil yanında bulunmaktan büyük tad duyduğu Juliette'e karşı

her türlü özeni gösterir: Böyle bir tad ikisi arasında somut bir bağlantı demektir; ikisi de ayrı ayrı alter ego (bencillik ötesi) bir varlıkla kendilerini onaylamaktadırlar; bir koyuluk, bir coşku meydana gelir aralarında. Toplu şölenin Sade'ın kişileri arasında bir ayin işlevi kurduğunu görürüz: Herkes edimlerinin anlamını başkalarının bilinci yardımıyla kavrar; kendi etini başkalarının gövdesinde tanır; işte o zaman gelecek bir anlam taşımaktadır benim için. Bir arada yapılan rezalet düşüncüyü durdurmaktadır, ama Gordiyom düğümünü bir vuruşta kesen Büyük İskender gibi sefih de bir anda kazanmaktadır zaferini; yeter ki sadece edimleri işlesin. İnsan ne büyük bilmece! - Evet dostum, gerçek bir insanın ölçüsünü onu tanıyarak değil, onunla cinsel ilişkide bulunarak kestirebiliriz. Erotizm Sade'da geçerli tek anlaşma aracıymış gibi görünüyor; Bu açıdan Claudel'in ünlü sözünü değiştirerek onun düşüncesini özetleyebiliriz: "İki yürek arasında en kısa yol kamıştır."

Sade'a karşı kolay tarafından bir sevgi gösterisinde bulunmak ona hayınlık etmek olurdu; çünkü Sade'ın istediği şey benim mutsuzluğumdur, benim köleliğim, ölümüm; şehvet çılgını biri bir çocuğu boğazlayıp öldürdüğünde çocuğun yanını tutuyorsak bu aynı zamanda Sade'ın da karşısına dikiliyoruz demektir. Sade aynı zamanda kendimi savunmayı yasaklamıyor bana, bir aile babasının çocuğuna saldıran kimseden, öldürerek de, ölç almasını kabul ediyor. Ona göre uzlaşmaz varlıkları karşı karşıya getiren savaşta herkes kesenkes kendi hesabına hareket edebilmelidir; mahkemeye başvuracağınıza kan davası güdebilirsiniz: Öldürmek var, yargılamak yoktur Sade'a göre. Yine ona kalırsa yargıcın davranışı zorbanın davranışından çok daha kibirlidir; çünkü birincisi bilgilerini ve kanılarını evrensel yasalar içinde ayarlamakta, ikincisi ise yalnız kendi durumuyla bir uyum aramaktadır. Yargıcın davranışı bir alan üstünde tünür; çünkü herkes kendi derisinin altında yaşarken, bireyler arasında bir aracılığa girmektedir yargıç, oysa kendisi de o ayrı bireylerden biridir. Ve bu bireyler bir araya gelmekte, efendinin artık kendilerine yeni bir hak tanımadığı kurumlar içinde düşmanca edimlere başvurmaktadırlar: Kitlenin, niceliğin yapacak hiçbir şeyi yoktur. Ölçsüz olanı durduracak hiçbir çaresi yoktur. Varlığın zıtlasmalarından kaçınmak için bir görünüşler evrenine sığınıyoruz, varlığın kendisi bile kayıplara karışıyor böylece, kendimizi savunmak isterken inkâr ediyoruz kendimizi. Sade'ın büyük erdemi, insanın gerçeğinden kaçan soyutlamalara karşı çıkmasıdır. Bayağı düşünürlerin tembel tembel besledikleri söylentilere hiçbir zaman kulak asmamıştır; yalnız kendi hayat deneyinin kazandırdığı gerçeklerden hareket etmiştir; öte yandan çağının duyarlılığını aşmış, onu sağlam bir ahlaka dönüştürmeyi sınamıştır.

Tabii bu, onun önerdiği çözüm tarzını sevinçle karşılayacağız demek değil. Çünkü Sade kendi özel durumunda yakaladığı şeyle bütün insan koşullarını özetlemek istiyor: Kendi sınırlarını da getiriyor. Hem seçtiği yolun herkes için geçerli olduğunu söylüyor hem de başkalarına uygulanacağını savunuyor: Böylece de çifte bir yanılığa düşüyor. Bütün kötümserliğine karşın, toplumsal planda ayrıcalıkların safındaydı Sade; toplumsal adaletsizliğin bireyi ahlaki olanaklara doğru sürüklediğini anlamıştı; başkaldırma bile kültürü, boş zamanları, varlığın gereksinimleri önünde gerilemeyi zorunlu kılan bir lükstü; Sade'ın kişileri başkaldırmayı hayatlarıyla ödüyorsa, bu başkaldırma o hayatlara bir değer anlamı katsın diyedir; oysa insanların büyük bir çoğunluğu için başkaldırma ahmakça bir intiharın karşılığı olmaktadır. Bütün dileklerinin tersine, suçlu bir seçkinin toplum içindeki ayıklanması erdeme göre değil, şansa göre ayarlanmıştır. Sade'in, evrenselliği hiç düşünmediği, öz çıkarını güvene almakla yetindiği ileri sürülebilir, ama o zaman ona karşı pek haklı davranılmamış olacaktır. Yaşanmış deneyini -hem de onca büyük bir tutkuyla- yazdığına göre örnek olarak bize kendini öneriyor Sade; kuşkusuz böyle bir çağrıda bulunurken herkesin kendisini dinleyeceğini düşünmemişti; ancak yalnız kibirlerinden, cakalarından dolayı nefret ettiği ayrıcalık sınıfların çocuklarına karşı konuşuyor da değildi; insan gruplarına karşı konuşmayı daha çok

demokratik bir şekilde anlıyor ve bunu ekonomik durumlara bağlamayı istemiyordu.

Bir de şu var; Sade bireysel başkaldırma dışında bir yol olacağını varsaymamıştır; tek bir yol var onca: Soyut bir ahlakın ve suçun yolu; eyleme yabancıdır. Özneler arasında, bütün insanları insan olmanın genel tasarısında bütünleyecek bir girişime yol açan somut bir bağlantıya kuşkuyla bakar Sade; pek durmaz üstünde; bireyin yüceliğini yadsıyarak, onu, sert eylemlere, zulümlere uğrayacağı bir anlamsızlığa iter; ne var ki bu zulümler boşuna uygulandıklarında eğleni konusu bir duruma girerler ve kendini onlarla onaylayacak olan zorba da sonuçta kendi yokluğuyla burun buruna gelir.

Bununla birlikte Sade bir çelişkiyle bir başka çelişkiyi önlemiş oluyor. Çünkü XVIII. yüzyılın, bireyleri kendi sürekli özleri içinde uzlaştırma düşü hiçbir bakımdan uygulanabilme olanağı taşımamaktadır. Sade Terörün yüklediği şeyleri yalanlıyor, bu yalanlamayı kendi hüznü dramı içinde temsil ediyor; kendi teklüğinden vazgeçmeye razı olmayan bireyi bu kez toplum reddetmektedir; ama her özünde onu benzerlerine bağlayan yüceliği tanımazsanız, bu kez onlar kendilerine yeni tanrılar, yeni değerler arayacaklar ve anlamsız, garip bulduğumuz yönleri daha da kesinleşecektir; bugün yarına feda edilecek, azınlık çoğunluğa, tek tek özgürlükler ortak bütünlüğe feda edilecektir, Mapusane de, giyotin de bu inkârın doğal sonucu oluyor. Kardeşlik safsatası, içlerinde erdemin soyut yüzüyle karşılaşacağı suçlar hazırlayacaktır. Saint-Juste şöyle der: "Hiçbir şey erdeme büyük bir suçtan daha fazla benzeyemez." Kuyruğunda soyut barınaklar sürükleyen iyi'ye dadanmaktansa kötü'yü üstlenmek daha iyi değil midir? Kuşkusuz bu ikili şıktan sıyrılmak pek olası değil. Yeryüzünde yaşayan insanların hepsi, herkes için var olsalardı, hiçbir toplu eylemin olanağı kalmayacak ve gökyüzü ayrı ayrı her birey için solunamaz hale gelecekti. Her an boşu boşuna, haksız olarak, binlerce insan acı çekiyor, ölüyor, ama hiçbirimizin kılı bile kıpırdamıyor buna: Varlığımız kendi olanaklarını yalnız böyle olaylar pahasına kazanıyor da ondan. Sade'ın erdemi herkesin yalnız kendi kendine utançla itiraf ettiği şeyi yüksek sesle bağırmasında değil, Sade bu işin kavgasını da üstlenmiştir. Kayıtsızlığa karşı kıyıcılığı seçmiştir. Bireyin kendisini insanların kötülüğünden çok iyiniyetine kurban gittiğini sandığı şu çağda bu kadar yankı uyandırması da bundandır; bu müthiş iyimserliği yıkmak konusunda bireyin yardımına koşmuştur Sade... Zindan köşelerinin yalnızlığında Descartes'ın getirdiği entelektüel geceyle kıyaslanabilir bir ahlak gecesi yaratmıştır; gerçi yapıtlarında tam bir açık seçiklik yoktur; ama verdiği bütün cevapları kolay vermiştir. Eğer günün birinde bireyler arasındaki ayrılığın kalmayacağı umulabiliyorsa, bu, o ayrılığı önceden tanımadan gerçekleşemeyecektir; yoksa adaletin ve mutluluğun vaadleri en korkunç tehlikelerle dolu olacaktır. Sade bencilliği, kötülüğü, mutsuzluğu son sınırına kadar yaşamış ve gerçeği onların aracılığıyla istemiştir. Tanıklığının en yüksek değeri bizi kaygılı kılmasıdır. Sade günümüzde türlü görünüşler altında dönen temel soruna eğilmemizi istiyor bizim: İnsanın insanla ilişkilerine eğilmemizi.

SON

Notlar

[←1] Kendine sepet sepet gül getirtip iştahla koklayan, sonra da ırmağın çamuruna bulayan yaşlı Sade: Günümüzün gazetecileri böylesi öykülerin nasıl uydurulduğunu ortaya koydular.

[←2] Desbordes: Marquis de Sade'ın Gerçek Yüzü.

[←3] Klossowski, Sade'ın babasına karşı hiç hınç duymamasına şaşar. Sade'ın otoriteye karşı kendinden bir nefreti yoktur: Bir birey kendi haklarını kullanmış ya da kötüye kullanmış, olduğu gibi kabul eder onu. Sade'in toplumla çatıştığı plan daha çok kadınlarla ilgilidir: Karıya, kaynanaya karşıdır ilkin.

[←4] Aline ile Valcour.

[←5] Yatak Odasında Felsefe.

[←6] Algolagnie: acı çekmekten ya da çektirmekten tad alma.

[←7] Sade'in itirafları bu noktada Rose Keller'in söylediklerine uymuyor.

[←8] La Philosophie dans le Boudoir.

[←9] Aline et Valcour.

[←10] Sade ise şöyle diyor: Cinsel birleşmede kişiyi asıl coşturan şey çirkinlik, nefret ve dehşet öğesidir; bozulmuş nesnenin yeri başka oluyor; bugün bir sürü adam yataklarında yaşlı, çirkin, hatta pis kokulu bir kadının bulunmasını güzel bir tazeye karşı seçmektedirler.

[←11] La Nature.

[←12] Ad hominem: Karşı tarafın ileri sürdüğü ve kendini bağlayan kanıt.

[←13] Sade'ın bayağı cinsten suçları mahkûm edip, yalnız "ben"deki devrimi tamamlayan suçları öğütleyen Sümer'le benzerliği burada çok yakındır.